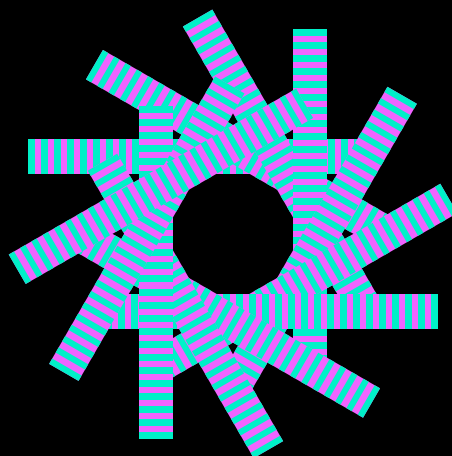
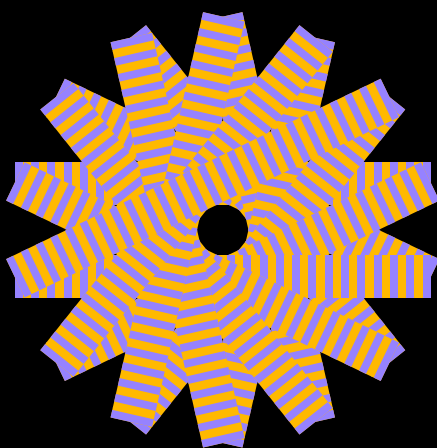
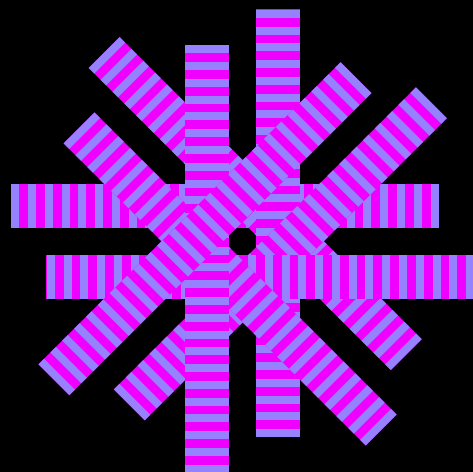
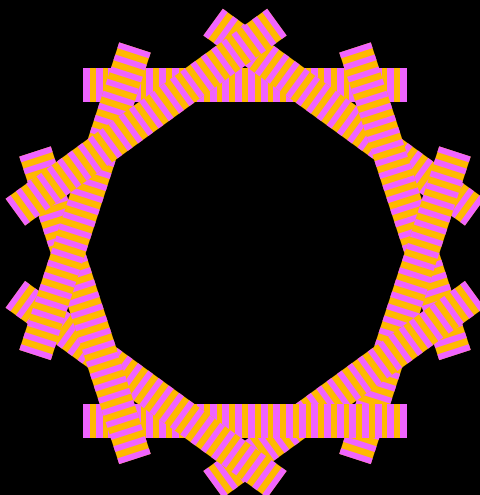
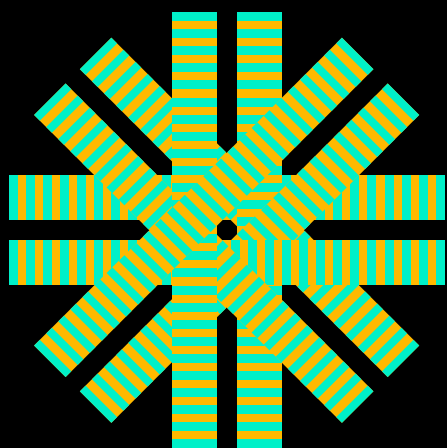
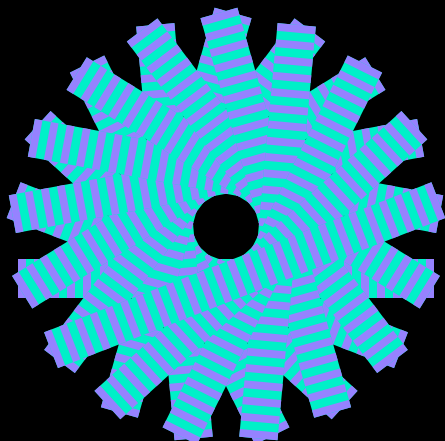
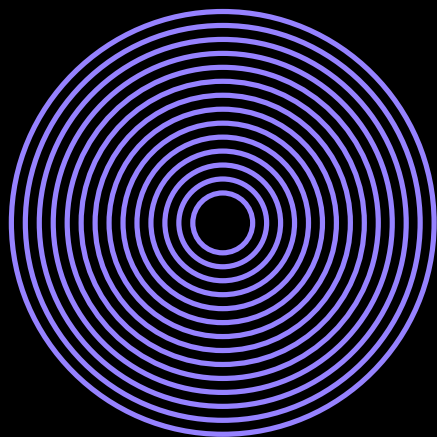

Realistický průvodce udržetelnými rezidencemi

Sustaining Creativity.

Spolufinancováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska jsou pouze názory a stanoviska autorů a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Evropská unie ani EACEA za ně nenesou odpovědnost.

Název projektu: Harness the power of artistic creative expression to promote the bicycle as a carbon neutral, sustainable and safe means of transport.

Číslo projektu: 101098882

Partneři: Projekt CYCLE UP! je spolufinancován Evropskou unií a realizován v Česku, Estonsku, Německu, Polsku a Slovensku těmito partnery - Česká Centra, Tartu City, Tartu 2024, Goethe-Institut e.V, PUNKT a BoMíasto.

Co-funded by
the European Union

TARTU

Tartu
2024 European
Capital
of Culture

O PROJEKTU CYCLE UP!

Photo: Sebastian Pypacz

7 CYCLE UP! vznikl z jednoduchého, ale pevného přesvědčení, že umělkyně a umělci dokáží měnit způsob, jakým se pohybujeme po našich městech, a tím spoluutvářet jejich současnou i budoucí podobu. Projekt propojuje umělce*kyně, osoby s rozhodovací pravomocí a místní komunity v Berlíně, Bratislavě, Praze, Katovicích a Tartu, aby společně hledali kreativní řešení, která do našich ulic dostanou více jízdních kol. CYCLE UP! však neusiluje pouze o propagaci cyklistiky, ale také o prosazování umění a kreativity coby nástrojů, které nám pomáhají přizpůsobit se politické a sociální realitě života v našich městech. Proto jsme také uspořádali 7 rezidenční programy a 7 komunitní akce, 7 shromáždili zdroje, and 7 dali prostor projektům, které přinášejí nové perspektivy a podněcují diskuzi o rozvoji měst a odpovědnosti za životní prostředí.

Od samého začátku je CYCLE UP! laboratoří udržitelné kulturní praxe. Ačkoli mnoho našich partnerů již zavedlo udržitelnost do svého provozu, náš projekt jim poskytl příležitost experimentovat s obsahem, se způsobem organizace akcí, s uměleckými procesy i výstavními metodami, a také zapojit se do našeho rezidenčního programu.

Všechny úspěchy i neúspěchy během těchto rezidencí jsme průběžně zaznamenávali, abychom mohli vytvořit zdroj, který bude přínosem pro širší kulturní komunitu. Tento manuál – sada praktických nástrojů vycházejících ze skutečných zkušeností, které mají pomoci rezidenčním místům a kulturním organizacím začlenit smysluplné environmentální postupy do své práce – představuje klíčovou součást tohoto závazku.

CYCLE UP!

Obsah

|||||

5	—	Manuál udržitelných rezidencí
6	——	Cíle a struktura
7	——	Metodologie
9	—	Slovníček pojmů
14	—	Dilema udržitelnosti
25	—	Ekologické aspekty
26	——	Mobilita
30	——	Materiály
34	——	Budovy a vybavení
36	——	Eventy
39	—	Sociální udržitelnost
40	——	Zapojení místních komunit a aktérů
44	——	Rozvíjení partnerství a spolupráce
47	——	Udržitelný způsob práce
52	——	Jak si udržet naději
53	—	Finanční udržitelnost
54	——	Budování stabilních sítí
56	——	Diverzifikace finančních zdrojů
58	——	Kde hledat finanční prostředky
59	—	Měření dopadu a evaluace
60	——	Jak měřit dopad a hodnotit udržitelnost
64	—	Komunikace a vyprávění
65	——	Komunikace o udržitelnosti
66	——	Udržitelná komunikace
67	—	Další zdroje
68	—	Poděkování

1

Manuál udržitelných rezidencí

Cíle a struktura

Cílem této publikace je podpořit organizátor*ky uměleckých rezidencí a pomoci jim se zorientovat v komplexním tématu, jakým udržitelnost nepochybně je. Naším hlavním cílem je nabídnout již existující praktická řešení a zdroje v ucelené a srozumitelné podobě, a to tak, aby je rezidenční programy mohly přizpůsobit svým jedinečným podmínkám.

Víme, že oblast umění a kultury často hraje průkopnickou roli, pokud jde o vizi a realizaci udržitelné budoucnosti, přestože musí fungovat s omezenými zdroji. Snažili jsme se, abychom prostřednictvím tohoto textu nepoučovali a nepředepisovali, nýbrž ocenili a podpořili práci, která již v této oblasti probíhá. Představujeme pestrou škálu přístupů, příkladů z praxe a nabytých zkušeností z různých oblastí rezidencí. Naším cílem není podat vyčerpávající výčet řešení, jako spíš zdůraznit rozmanitost přístupů a hodnotu experimentování, zpětné reflexe i neúspěchu.

V průběhu projektu se ukázalo, že zatímco dopady na životní prostředí a takzvaná „zelená řešení“ jsou stále lépe zmapovaná, kolem sociální udržitelnosti a dlouhodobé životaschopnosti (nejen) uměleckých a kulturních projektů zůstává mnohem více nejistoty. Finanční tlaky, administrativní požadavky a systémová omezení často komplikují i ty nejlépe míněné snahy o ochranu životního prostředí. Proto se manuál zaměřuje i na méně viditelné, ale o to zásadnější strukturální rozměry udržitelnosti. Jsme si také vědomi faktu, že naše perspektiva je ze své podstaty eurocentrická, protože fungujeme v evropském kontextu a v rámci evropského projektu, včetně privilegií a zdrojů, které tyto okolnosti přináší. Přesto doufáme, že se tímto manuálem mohou inspirovat a využít jej organizace z celého světa.

Kdekoli to je možné, odkazujeme se na existující zdroje, abychom zbytečně „nevynalézali kolo“, ale naopak navázali na práci, do které již před námi vložili svou energii jiní. Manuál je rozdělen do tří hlavních témat: ekologie, sociální aspekty a finance. Vybrané kapitoly jsou doplněny jednostránkovým plakátem: praktickým, samostatným nástrojem, který lze samostatně využít k zamyšlení i zavádění změn do praxe. Tyto plakáty jsou navrženy tak, aby se daly snadno vystavit, sdílet nebo doplňovat, a nabízejí srozumitelný a přístupný úvod do udržitelnějšího způsobu organizace rezidenčních pobytů.

Především však doufáme, že pomocí tohoto manuálu vytvoříme impuls, který bude inspirovat k dalšímu dialogu, vzniku silnějších sítí a vzájemnému učení se mezi umělci*kyněmi, organizacemi, komunitami a institucemi.

Manuál vychází z metodiky založené na spolupráci a praxi. Prostřednictvím sítí, které máme k dispozici, a kontaktů, které jsme navázali, jsme shromáždili řadu postupů, případových studií a zkušeností. Naši partneři zároveň projekt obohatili o rozmanité zkušenosti z různorodého prostředí, regionů a rezidenčních modelů.

Během projektu jsme získali cenné poznatky, které nám pomohly lépe pochopit, jak může udržitelnost vypadat v praxi. Jedním z opakujících se témat byla potřeba najít kompromis mezi udržitelností, časovou efektivitou a finančními limity: málokdy bylo možné zohlednit všechny tři aspekty stejně. Participativní a komunitní projekty jsou velmi obohacující, ale často vyžadují značné osobní i emoční nasazení. Ekologické cestování nebylo v některých případech možné, zejména na dlouhé vzdálenosti nebo s omezeným časem. Někdy představovaly překážku pro dosažení našich cílů také širší institucionální nebo byrokratické systémy, v nichž pracujeme.

Navzdory těmto omezením však projekt přinesl také příklady invence, vytrvalosti a představitivosti: byli jsme svědky spuštění nového rezidenčního programu ve spolupráci s městskou částí, pozorovali jsme, jak umělci*kyně přicházejí na tvůrčí metody s nízkým dopadem na životní prostředí, a obdivovali kreativitu potřebnou k realizaci akcí v rámci omezených možností. Co jsme si z toho odnesli? Že změna je možná, ale lze ji dosáhnout pouze prostřednictvím realistických cílů a sdíleného úsilí.

Abychom obohatili svou perspektivu a neuzavřeli se v názorové bublině, sestavili a rozeslali jsme průzkum zaměřený na širší síť rezidenčních programů. Z odpovědí jsme získali další praktické příklady, inspirativní postupy a upřímná svědectví o tom, co v rámci snah o udržitelnější provoz a praxi funguje (a co ne). V některých případech jsme se s respondenty spojili a doptávali se na konkrétní zkušenosti, o kterých se dočtete dále. Odpovědi přišly z Česka, Německa, Polska, Litvy, Norska, Itálie, Slovenska, Finska, Nizozemska, Velké Británie, ale také z Brazílie, Indie a USA, z rezidencí v městech s miliony obyvatel i z měst s méně než 5000 obyvateli. Někteří respondenti měli 20 let zkušeností, jiní teprve začínali a věnovali se také velmi rozmanité škále uměleckých oborů.

Nejnaléhavějším a nejvíce tíživým (i když nijak překvapivým) problémem, který z výzkumu vzešel, byly limitované finance, s nimiž se rezidenční programy často potýkají. Zajištění stabilního financování se umístilo v čele seznamu priorit rezidenčních programů, těsně následované potřebou rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem a prevencí vyhoření, což pravděpodobně souvisí s předchozím problémem, stejně jako skutečnost, že nejčastější formou pracovněprávního vztahu je samostatná výdělečná činnost. Mnohé rezidenční programy jsou odkázány na různé zdroje příjmů a i tak čelí nejistotě ohledně další podpory po vyčerpání grantu.

Pokud jde o udržitelnou praxi, drobná, snadno realizovatelná opatření jako např. třídění a recyklace odpadu, digitalizace a využívání lokálních služeb a zdrojů již běžně fungují. Naopak nejvíce se rezidencím nedaří zajišťovat péči o duševní zdraví, příležitosti k dalšímu vzdělávání v oblasti udržitelnosti a udržitelné způsoby cestování. A pokud jde o rezidence tema-

tický zaměřené přímo na udržitelnost, odpovědi ze zahraničí výrazně převažovaly nad těmi z Česka a Slovenska.

Vybrané odpovědi

V jaké oblasti byste chtěli uplatňovat udržitelný přístup, ale není to pro vás možné, a proč?

● „Duševní zdraví. Lidé prostě pracují, dokud nepadnou, respektive dokud nepadne ten, kdo je řídí.“

■ „Udržitelné cestování je bohužel pro účastníky*ce našich rezidencí v současné době téměř nedostupné. V důsledku sankcí uvalených na Rusko po začátku války na Ukrajině v roce 2022 musí umělci*kyně cestovat přes země jako je Turecko, Arménie nebo Gruzie, což výrazně zvyšuje jejich ekologickou stopu.“

▲ „Rádi bychom se více zaměřili na udržitelnost při přepravě uměleckých děl, ale z finančních důvodů to zatím není možné. Ekologičtější způsoby přepravy často znamenají vyšší náklady, které si v současné době nemůžeme dovolit.“

Slovníček pojmu

V tomto projektu chápeme udržitelnost nejen jako ekologické téma, ale také jako sociální, finanční a osobní praxi, která je environmentálně uvědomělá a zároveň inkluzivní a finančně životaschopná, a zahrnuje budování dlouhodobé podpory a smysluplných partnerství.

Udržitelnost chápeme jako cíl i metodu – jako něco, k čemu směřujeme, ale také jako každodenní praxi, která se odráží ve způsobu, jakým jsou rezidence strukturovány, jaké vztahy kultivují a jaké hodnoty vyznávají.

Jeden z ústředních principů, jehož důležitost jsme si v průběhu projektu znovu potvrdili, je transparentnost. Její hodnotu si uvědomujeme již dlouho, ale díky rozhovorům s partnery a sdílení zkušeností s ostatními jsme si ještě více ujasnili, že otevřenost ohledně vlastních omezení, chyb i nezbytných kompromisů není jen otázkou poctivosti, ale je naprostou nezbytností pro udržitelnou praxi. Zvláště v situacích, kdy „zelená“ řešení nejsou možná, je otevřená komunikace o důvodech a kompromisech jediným způsobem, jak zůstat zodpovědným a s nohama na zemi.

Ve slovníčku pojmů představujeme hlavní principy a definice, které formovaly naši práci.

Klimatická nouze

Termín „klimatická nouze“ zdůrazňuje naléhavost okamžitých opatření, potřebných k řešení klimatických změn způsobených člověkem a k zabránění závažným environmentálním, sociálním a ekonomickým důsledkům. Poukazuje na to, jak současné klimatické změny probíhají bezprecedentním tempem v důsledku lidské činnosti, jako je spalování fosilních paliv, odlesňování a průmyslové využívání půdy. To vede k nebezpečnému začarovanému kruhu, kdy klimatické změny degradují ekosystémy a snižuje se tak jejich schopnost na změny reagovat, což krizi dále prohlubuje.

Ačkoli IPCC formálně termín „klimatická nouze“ nepoužívá, jeho zprávy poskytují vědecké důkazy o tom, že naléhavá transformační opatření jsou pro minimalizaci škod a pro ochranu blaha planety i lidstva nezbytná. OSN a vlády používají tento termín, aby mobilizovaly rozhodovací orgány a veřejnost k rozsáhlým snahám o zastavení lidské činnosti, která způsobuje nestabilitu klimatu Země a vede ke kritickým bodům zlomu. Ačkoli nemůžeme zastavit přirozené změny klimatu, můžeme zastavit lidskou činnost, která je urychluje a vede ke katastrofě.

Finanční udržitelnost

Schopnost organizace využívat a spravovat své finanční zdroje tak, aby mohla fungovat v krátkodobém i dlouhodobém horizontu, a neohrozila přitom své hodnoty, nepřetěžovala své zaměstnance ani se nezadlužovala. Jedná se o schopnost vydělávat dostatek prostředků na provoz základních aktivit a uvážlivě je vynakládat.

Zmenšení rozsahu

Pro zajištění dlouhodobé udržitelnosti je někdy nutné vědomě přijmout strategii omezení rozsahu, velikosti, dosahu nebo ambicí s cílem podpořit hloubku, udržitelnost a péči. V kontextu rezidenčních programů to může znamenat hostit méně umělců, ale poskytovat jim větší podporu, zaměřit se na místní dopad namísto mezinárodní viditelnosti nebo přijmout formáty s nízkými technologickými nároky a nízkou produkcí odpadu. Zmenšení rozsahu znamená dělat více s méně prostředky, a to lépe, pomaleji a smysluplněji.

Stopa vs. otisk

Stopa (neboli footprint) se vztahuje k negativním dopadům, které za sebou zanechává určitá činnost, jako je využívání zdrojů, produkce odpadu nebo narušení. Naopak otisk (neboli handprint) zdůrazňuje pozitivní přínosy, jako je regenerace ekosystémů, podpora místních komunit nebo prosazování udržitelných postupů. Zatímco stopy měří škody, otisky měří péči, kreativitu a konstruktivní změnu.

Zelené kurátorství

Zelené kurátorství znamená navrhovat výstavy, rezidenční pobyty a akce způsobem, který snižuje škodlivý vliv na životní prostředí a podporuje ekologické hodnoty. Jde nad rámec pouhého snižování odpadu a klade důraz na promyšlený výběr materiálů, místní partnerství, minimální přepravu a modulární nebo opakovaně použitelné instalace. Zahrnuje však také kurátorský záměr: tematické zakotvení udržitelnosti, zpochybňování dominantních modelů výroby a vybízení publika k hlubšímu zamyšlení nad naším vztahem k planetě.

„Greening“

„Greening“ (někdy také ozelenění) je nepřetržitý proces začleňování ekologicky odpovědných rozhodnutí do každodenních činností – v oblasti cestování, výroby, partnerství i programu. V kultuře to může být například využívání místních dodavatelů, vyhýbání se jednorázovým materiálům nebo přizpůsobování harmonogramů s cílem snížit dopad na životní prostředí. Greening otevřené výzvy může zahrnovat podporu cestování s nízkými emisemi, nabídku možností distanční účasti nebo upřednostňování projektových návrhů, které již pracují s udržitelnými postupy. Zadávání zelených zakázek může zahrnovat seznam dovolených materiálů nebo požadavek na práci s recyklovanými nebo místními zdroji.

Spravedlivá transformace

Spravedlivá transformace znamená přechod k udržitelným způsobům práce, při kterém nikdo nezůstane opomenutý. V kulturním sektoru to znamená uznat, že ne všichni umělci*kyně nebo organizace mají stejný přístup ke zdrojům nebo stabilitě. Spravedlivá transformace usiluje o změnu založenou na rovnosti, která zajistí, že environmentální cíle půjdou ruku v ruce s férovým odměňováním, dostupností, inkluzí a dlouhodobou jistotou pro pracovníky v kultuře. Zaměřuje se na péči, důstojnost a zapojení všech a zároveň buduje odolnější kreativní prostředí.

Regenerativní kultura

Přístup, který se dívá za hranice udržitelnosti a snaží se aktivně léčit a obnovovat poškozené sociální, kulturní a environmentální systémy. Namísto pouhé snahy omezit škody způsobené našimi činy stojí regenerativní kultura na umění a praxi, které vrací více, než si be-

rou, a posilují tak komunity a ekosystémy. Její součástí je také budování kapacit pro pozitivní změnu a přijetí přirozených rytmů růstu, odpočinku a obnovy.

Safer space (bezpečnější prostor) a brave space (odvážný prostor)

Safer space představuje záměrně vytvořené prostředí, ve kterém se všichni – zejména příslušníci marginalizovaných skupin – cítí respektováni, vyslyšeni a chráněni. Brave space na tento koncept navazuje s vědomím, že náročné rozhovory, nepohodlí a odpovědnost jsou rovněž nezbytné pro smysluplný růst a spravedlnost. V rezidenčních programech mohou tyto koncepty sloužit jako vodítko pro to, jak hostit umělce*kyně, nastavovat hranice, řešit konflikty a klást důraz na rovnost v programu i komunikaci.

Pomalá praxe

V rámci pomalé praxe je čas, péče a udržitelnost upřednostňována před rychlostí a výkonem. Cílem je odolat tlaku neustále něco produkovat a místo toho si vytvořit prostor pro pozorování, experimentování, odpočinek a budování vztahů. Pro umělce*kyně i rezidenční programy může přijetí pomalé praxe podpořit hlubší propojení s místem, lidmi a procesy. Nejde jen o to pracovat méně, ale pracovat s větším záměrem, pozorností a odolností.

Sociální a individuální udržitelnost

Když se mluví o udržitelnosti, nejčastěji se diskutuje o materiálních zdrojích a ekologických dopadech. V kontextu spravedlivé transformace je však stejně důležité zohlednit udržitelnost lidských zdrojů – zejména emocionální, duševní a fyzické blaho těch, kteří pracují v kulturním sektoru. Někdy mohou snahy o snížení dopadu na životní prostředí neúmyslně vést k přepracování, stresu, vyhoření nebo environmentálnímu žalu a pocitu bezmoci. Zohlednění osobní udržitelnosti znamená, že si uvědomujeme hranice individuálních možností, respektujeme potřebu odpočinku a reflexe a pracovní zátěž a procesy plánujeme tak, aby lidem umožnily zůstat dlouhodobě aktivní a zdraví. Jde o vytvoření kultury péče, kde se udržitelnost projevuje nejen v tom, co produkujeme, ale také v tom, jak pracujeme a jak se k sobě navzájem chováme.

Udržitelnost

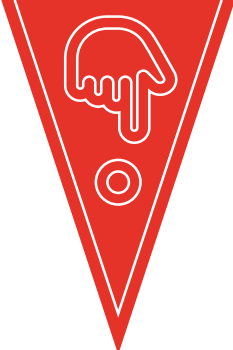
Udržitelnost v oblasti umění a kultury zahrnuje postupy, které vyvažují tvůrčí vyjádření s environmentální, sociální a ekonomickou odpovědností. Udržitelná umělecká organizace prosazuje své umělecké a organizační poslání a zároveň prosperuje ekonomicky, slouží společnosti a zachovává zdravé přírodní prostředí pro budoucí generace.

Přečtěte si víc:

➤ [Gallery Climate Coalition - What is Greenwashing?](#)

➤ [Gallery Climate Coalition - Environmental Responsibility Statement Template](#)

Neurčité sdělení

Slova jako „ekologický“, „přírodní“ nebo „udržitelný“ by měla být doplněna konkrétními opatřeními.

Příklad: Galerie tvrdí, že se „zavázala k udržitelnosti“, ale neuvádí žádné konkrétní kroky.

Důraz na příznivé detaily

Zdůraznění malé ekologické iniciativy při současném opomíjení větších environmentálních problémů.

Příklad: Muzeum vyzdvihuje, že hodně recykluje, zatímco několikrát ročně přepravuje letecky umělecká díla na mezinárodní výstavy.

Nedostatek důkazů a dat

Tvrzení o ekologičnosti bez doplňujících ověřitelných důkazů nebo čísel.

Příklad: Rezidence o sobě tvrdí, že je „uhlíkově neutrální“, ale nemá žádné údaje o emisích nebo potvrzení od externího auditora.

Hodně řečí, žádné činy

Sdělení o environmentálních postupech, která jsou v rozporu se skutečnou praxí, partnerstvími či finančními zdroji.

Příklad: Muzeum pořádá výstavu o klimatických změnách a zároveň přijímá sponzoring od ropné společnosti.

Rozpoznejte „red flags“ greenwashingu

Greenwashingem se rozumí zdánlivě udržitelné aktivity, které jsou buď zavádějící, nebo nemají skutečný dopad. V oblasti umění se může projevovat různými způsoby, od reklam a sponzorství až po nepravdivá tvrzení o materiálech nebo procesech.

Jak předejít greenwashingu

- Než nakoupíte nové materiály, zkontrolujte a využijte to, co již máte; zkuste zjistit, zda je možné něco znovu použít, zapůjčit nebo sdílet v rámci vaší organizace nebo s partnery.
- Požadujte důkazy: pokud někdo tvrdí, že je jeho produkt „ekologický“, chtějte to doložit.
- Ověřte si své pravidelné dodavatele: Požádejte společnosti, od kterých nakupujete, aby předložily důkazy o svých environmentálních tvrzeních.
- Hledejte certifikace. Vyberte si dodavatele s certifikací B-corp – ta potvrzuje, že byli důkladně zkontrolováni a prověřeni.
- Buďte upřímní ohledně úspěchů vaší organizace: buďte přesní a doložte důkazy. Přehánění se nevyplácí.

3

Dilema udržitelnosti

Při psaní tohoto manuálu a při organizaci a realizaci našeho rezidenčního programu jsme se potýkali s protichůdnými názory týkajícími se různých aspektů udržitelnosti. Proto jsem požádali partnery projektu CYCLE UP!, kurátorskou radu a odborníky v rezidenčním sektoru, aby nám poskytli svůj pohled na nejednoznačná témata.

Dělat věci udržitelně je moc drahé

Je udržitelnost z hlediska rozpočtu spíše překážkou nebo příležitostí? Jak mohou umělecké organizace vnímat environmentální postupy jako výhodné investice, a ne jako zbytečné náklady?

V mnoha ohledech se z udržitelnosti stal velký byznys. Slýcháme, že vše musí být dražší, protože je na to potřeba víc času, místní pracovní síly a ekologické certifikace, a my často na vyšší cenu přistoupíme kvůli vlastnímu svědomí a image.

Některé udržitelné postupy skutečně vyžadují značné počáteční investice, jako například energeticky úsporné renovace budov. V kontextu uměleckých rezidencí může bohužel udržitelné cestování, jako například vlaky s lůžkovými vozy, výrazně překročit náklady na levné lety.

Udržitelnost však nemusí být vždy dražší. Může být také zakořeněna v lidech, vztazích a sdílených zdrojích a propojovat ekologické a sociální cíle. Skutečná udržitelnost znamená využívat to, co je již k dispozici, spolupracovat s místní komunitou a znovu využívat stávající prostředky. To je nakonec skutečná investice.

Veronika Svítal Fialková
Finanční manažerka evropských projektů

Nemá smysl zavádět udržitelná opatření, stejně se nic nezmění

Jak si udržet naději a schopnost jednat tváří v tvář globálním environmentálním výzvam? Jakou roli hrají individuální a institucionální opatření v kontextu systémových změn?

Často slýcháme, že úsilí jednoho člověka nemůže zastavit globální environmentální krizi. I když to z numerického hlediska může být pravda, stále věřím, že je důležité, aby se lidé nevzdávali a nepodléhali pesimismu.

Každá změna začíná malými kroky, které postupně vyrostou v zásadní posun. Individuální rozhodnutí, jako je snížení spotřeby masa, dojíždění veřejnou dopravou nebo podpora etických značek, mohou působit jako kapka v moři. Ale když miliony lidí podniknou podobné kroky, dojde ke změně trhu i společenských norem. Tato rozhodnutí vedou k tlaku na instituce a vlády, aby reagovaly. Naše každodenní rozhodnutí vyjadřujeme prostřednictvím naší peněženky, životního stylu nebo příspěvků na sociálních sítích. Všichni jsme vidět a slyšet více než kdy jindy, je tedy škoda jen nečinně přihlížet.

Zatímco jednotlivci dělají vědomá rozhodnutí, instituce mají strukturální moc formovat chování a měnit celé systémy s mnohem větším dopadem. Začíná to u lidí, ale instituce naslouchají.

Naděje pramení z pochopení, že máme vliv nejen na to, co máme pod kontrolou, ale také na to, k čemu pozitivně přispíváme. Změna je pomalá a zpočátku často neviditelná, ale historie ukazuje, že kolektivní akce a odvaha skutečně přinášejí výsledky!

Monika Dančová
Dobrý Trh

Proč by měl kulturní sektor fungovat udržitelně?

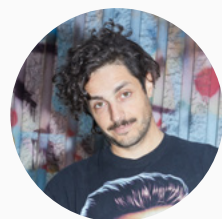
Měl by umělecký sektor nést odpovědnost za environmentální opatření, když již nyní trpí nedostatkem zdrojů? Nebo má kulturní činnost jedinečnou sílu pohánět společenskou transformaci?

Umění může rozšířit naše obzory a vydláždít cestu k budoucnosti. Může sloužit jako nástroj společenské změny a posílit postavení whistleblowerů, aby mohli zpochybňovat a ožивovat zavedené postupy. To, co skutečně tvoří umění, je kulturní sektor. Bez umělecké komunity není umění.

Převzít odpovědnost za environmentální opatření je samo o sobě formou umění. Dnešní avantgarda nespočívá v tvorbě velkolepých přelomových obrazů, ale v zamyšlení se nad tím, zda má taková tvorba vůbec smysl, když přihlídneme k environmentálním nákladům, uhlíkové stopě a společenským dopadům.

Někdo by se mohl ptát: a co tedy velké umělecké veletrhy nebo sběratelé cestující soukromými letadly? Možná je právě teď příležitost si říct, že tento přístup je od budoucnosti umění tak daleko, jak jen to jde.

Kulturní sektor má to privilegium a odpovědnost tuto transformaci vést, šířit poselství o lepším světě, ve kterém upřednostňujeme životní prostředí, navrhujeme konkrétní řešení a požadujeme více zdrojů, aby se nápady měnily v realitu.

Piotr Sikora
předseda kurátorské rady CYCLE UP!
a kurátor pražských náplavek

Tato opatření budou fungovat pouze tehdy, pokud je prosadí vedení.

Může smysluplná udržitelnost vzejít z iniciativy zdola, nebo vyžaduje institucionální podporu shora? Jak vyvážit individuální iniciativu a systémovou změnu?

I když může být nedostatek podpory ze strany vedení demotivující, přístup „bottom-up“ má také své výhody. Tyto iniciativy obvykle umožňují větší flexibilitu a učení se za pochodu bez striktních pravidel, která při implementaci shora dolů nemusí vždy odpovídat skutečným potřebám a možnostem organizace.

Podpora vedení samozřejmě obvykle znamená více finančních prostředků, jasnější strukturu a větší autoritu, a tedy i příležitost pro plošná opatření a zlepšení. Bez těchto rámcových podmínek je obtížné udržet věci v pohybu a předejít vyhoření. Současně je ale potřeba, aby úsilí vedení bylo doprovázeno ochotou zaměstnanců*kyň přizpůsobit se a zapojit se – jinak i ta nejlepší shora dolů vedená snaha nutně selže.

Ideální je synergie těchto přístupů, protože jsou oba stejně potřebné a mohou vést k informované a dlouhodobé změně. S vzájemným respektem a partnerským přístupem můžeme dojít nejdál.

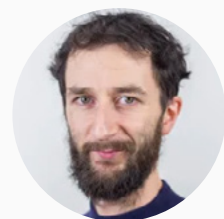
Natálie Černá
projektová koordinátorka CYCLE UP!, Česká centra

Udržitelné postupy snižují uměleckou kvalitu

Omezuje odpovědnost za životní prostředí tvůrčí vyjádření?
Jak může udržitelnost uměleckou inovaci a experimentování
posílit spíše než omezit?

Umělecká tvorba je vždy do jisté míry omezená, ať už materiálem, financemi nebo společensky; hrát si s tím, co je možné, je důležitou součástí kreativity. Když přemýšlíme o skvělém umění, často předpokládáme, že musí tato omezení překonat a že může být svobodné pouze pokud je zcela neomezené – ale ve skutečnosti považujeme za nejzajímavější a nejlepší právě takové umění, které dokáže nemožné i navzdory těmto omezením.

Řešení, která jsou náročná na zdroje (např. jednorázová), jsou v rámci představ o tom, co umění je a jak by mělo vznikat, často nejjednodušším způsobem, jak tvořit. Jen zřídka vás ale dovedou k výsledku, který vás – jako umělce nebo diváka – překvapí. Tento přístup také vychází z tlaku neustále produkovat více děl, překonávat neustále sama sebe i ostatní. To však není udržitelné, ani z hlediska materiálů, ani z hlediska kreativity. Tvořit pomaleji a lépe znamená menší plýtvání časem, energií a zdroji. Dopřát si čas skutečně porozumět limitům kreativity je to, co vede k umělecké inovaci.

John Hill

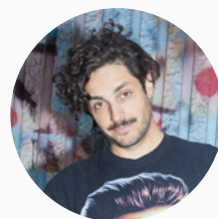
člen kurátorské rady CYCLE UP!
a lektor Art Writing v Ateliéru Šaloun AVU

Udržitelnost znamená říkat na všechno „ne“

Je odpovědnost za životní prostředí jen o omezeních a obětování se? Jak nám mohou udržitelné postupy možnosti rozšiřovat, namísto toho, aby je omezovaly?

Říkat „ne“ může být osvobozující. Společnost často vnímá omezení negativně, jako překážky, které omezují naši svobodu a nekonečné možnosti, které nabízí pozdní kapitalismus. Stanovit si hranice však někdy může výrazně usnadnit rozhodování.

Jedním z největších prokletí našeho světa je nekonečná škála možností. Zvykli jsme si na to, že jediným limitem jsou peníze. Pokud jich máte dostatek, můžete jet na dovolenou na Maledivy, letět soukromým letadlem do Disneylandu nebo dokonce poslat své auto do vesmíru. Nikdo vám neřekne, že to je nedosažitelné. Problém je, že takové možnosti jsou dostupné pouze několika šťastlivcům. Proto má stanovení limitů vlastně smysl. Poskytuje nám strukturu a smysl pro morálku, je to zdravý způsob přístupu k životu. Buďme hrdí na to, že si stanovujeme hranice, a oceňujme rozmanitost možností, které jsou udržitelné a šetrné k životnímu prostředí.

Piotr Sikora
předseda kurátorské rady CYCLE UP!
a kurátor pražských náplavek

Musíme si vybrat mezi dostupností a udržitelností.

Jsou environmentální cíle v rozporu s dostupností umění pro různé komunity? Jak mohou iniciativy v oblasti udržitelnosti podporovat rovnost a inkluzi?

V rámci projektu Broumov 2028+ se nám podařilo udržitelnost a dostupnost propojit. Díky využití místních zdrojů (materiálů i služeb) a upřednostnění opětovného použití a recyklace vytváříme projekty, které jsou šetrné k životnímu prostředí a zároveň inkluzivní. Dobrým příkladem je projekt Mohara Kalry (v rámci jeho rezidence CYCLE UP!), kde jsme pro jeho uměleckou vizi využili dvě stará kola. Pomocí upcyklace místních materiálů jsme vyrobili přídatná kolečka k jednomu z kol, aby se mohli zúčastnit i ti, kteří pravidelně na kole nejezdí nebo neví, jak na to.

Pavla Jenková
koordinátorka Broumov 2028+

Udržitelnost tlumí spontaneitu a experimentování.

Omezuje plánování s ohledem na životní prostředí příležitosti k objevování a tvůrčímu riskování? Jak mohou udržitelné postupy podporovat, a nikoliv brzdit, umělecké experimentování?

Otázka, zda udržitelnost potlačuje spontánnost a experimentování, je podle mě trochu zavádějící. Udržitelnost v umění chápu jako způsob práce, který je pomalejší, uvážlivější, záměrnější a má dlouhodobou perspektivu. V tomto smyslu se může zdát omezující, protože vyžaduje plánování, zpochybňování běžně používaných materiálů i obvyklých způsobů práce. Spontánnost naopak často vzkvétá z okamžité akce – impulzivních experimentů, které se zdají být samy o sobě ospravedlnitelné bez ohledu na svou cenu (ať už finanční, nebo environmentální). V dnešní době nabývá spontánní experimentování často podoby okamžité spotřeby – nakupování nových materiálů, nástrojů a hraček pro tvorbu nových děl. Ačkoli i to má svůj přínos (a také se toho účastním), s udržitelnou praxí je to v zásadním rozporu. Pracovat uvážlivě, snažit se najít alternativu a udržitelnější způsoby tvorby ovšem taky vyžaduje kreativitu a jsou to právě omezení, která častěji inspirují, než brzdí. Ačkoliv bych netvrdil, že udržitelná tvorba podporuje uměleckou spontánnost, položil bych si otázku, zda je spontánnost vždy nezbytnou podmínkou pro tvůrčí experimentování a riskování. A řekl bych, že udržitelné postupy jsou často riskantní – představují odvahu sejít z vyšlapané cesty a představit si jiné možnosti umělecké tvorby.

Mohar Kalra
rezident CYCLE UP! 2025

Digitální alternativy jsou vždy udržitelnější.

V jakých případech snižuje digitalizace dopad na životní prostředí a kdy naopak vytváří nové formy spotřeby?
Jak poměřovat uhlíkovou stopu virtuálních a fyzických kulturních zážitků?

Digitální nástroje mohou v mnoha případech snížit dopad na životní prostředí, zejména tím, že eliminují potřebu cestování či infrastruktury nutné pro organizaci událostí, jako jsou mezinárodní konference nebo kulturní setkání. Pandemie COVID-19 ukázala, že lidé mohou pracovat, studovat a účastnit se kultury výhradně prostřednictvím digitálních platform. Tento posun nás nejen udržel ve spojení během lockdownů, ale také rozšířil přístup ke vzdělání a kulturním zážitkům po celém světě – umožnil účast na univerzitních kurzech, návštěvy muzeí či sledování živých akcí bez nutnosti cestovat. Digitální platformy tak sehrály významnou roli v demokratizaci znalostí a participace.

Digitalizace však není bez environmentálních nákladů. Uhlíková stopa IT sektoru stále roste a výroba, používání i likvidace elektronických zařízení vyčerpávají zdroje a znečišťují prostředí. Konzumace digitálního obsahu může také vést k pasivitě nebo k celkovému zvýšení spotřeby, pokud se fyzické aktivity propojují s digitálními.

Osobní (tj. fyzické) zážitky přesto hrají zásadní roli, zejména u lokálních akcí, které jsou dostupné pěšky, na kole nebo veřejnou dopravou. Nabízejí jedinečnou, sdílenou atmosféru, kterou digitální prostředí nedokáže plně nahradit. Udržitelné plánování akcí – minimalizace odpadu, využívání obnovitelné energie, nabídka rostlinné stravy a podpora delších pobytů – může výrazně snížit jejich dopad.

Pokud srovnáte digitální a fyzické aktivity v klíčových oblastech, jako cestování a infrastruktura, spotřeba energie, kvalita zážitku, škálovatelnost, využívání zdrojů a tzv. „rebound efekt“, můžete systematicky zmapovat faktory, které nejvýznamněji ovlivňují uhlíkové emise ve vašem rezidenčním programu. Toto srovnání vám pomůže identifikovat oblasti s největším environmentálním dopadem a umožní činit informovanější a udržitelnější rozhodnutí.

Konec konců, „digitální“ nemusí vždy znamenat „ekologičtější“. Je nutné situaci komplexně posoudit a najít promyšlenou rovnováhu mezi digitální a fyzickou praxí – například kombinací online vstupenek a materiálů na konferenci s osobní účastí.

Triin Siimer
manažerka programu
Tartu With Earth v rámci Tartu 2024

Jaký reálný dopad může mít rezidenční program na klimatickou krizi?

Jak mohou malé kulturní iniciativy přispět k řešení globálních výzev? Jaký je vztah mezi místní uměleckou praxí a globálním dopadem na životní prostředí?

Klimatická krize vyžaduje kromě technologických řešení také kulturní transformaci. Umělecké rezidence vytvářejí klíčové prostory pro zpomalení, reflexi a zkoumání alternativních způsobů života, které nejsou závislé na neustálém růstu, a slouží tak jako experimentální živná půda pro udržitelnou budoucnost.

Tyto dočasné komunity sdružují rozmanitou škálu umělců*kyň a umožňují výměnu znalostí, která se šíří dál a přispívá k systémovým změnám. Menší kulturní iniciativy mají díky své flexibilitě obzvláště vhodné předpoklady k experimentování s udržitelnými modely, protože působí na místní, regionální i globální úrovni a vytvářejí propojené sítě.

Místní umělecká praxe vyrůstá z konkrétních komunit, krajin a dějin. Ačkoli jsou tyto znalosti vázány na konkrétní kontext, rezidence fungují jako místa překladu, která propojují lokální zkušenosti s globálními environmentálními výzvami. Tento vztah vyžaduje neustálý dialog, interpretaci a rezonanci – tedy nepostradatelné činnost, které rezidence významně usnadňují.

Kulturní platformy, jako jsou umělecké rezidence, rozvíjejí tvořivou představivost zdola a podporují dlouhodobou proměnu myšlení nezbytnou k čelení klimatické krizi. Vytvářejí tak ekosystémy praxe, které jsou sice zakořeněné lokálně, ale mají celosvětový dosah.

Evelyn Grzinich
členka kurátorské rady CYCLE UP! a předsedkyně
Estonian Creative Residencies Network (LOORE)

4

Ekologické aspekty

Mobilita zůstává jedním z nejrozporuplnějších aspektů udržitelnosti v umění. Mnoho rezidenčních programů a organizátorů rezidencí si zřetelně uvědomuje dopad létání a jeho uhlíkové stopy na životní prostředí. V praxi je však mobilita ovlivněna řadou dalších faktorů: omezeným časem, dlouhými vzdálenostmi, odlehlými lokalitami a fyzickou i duševní pohodou umělců*kyň. Ne každý si může dovolit strávit dny na cestách navíc, a ne všechny rezidenční programy si mohou dovolit pokrýt s tím spjaté dodatečné náklady.

Právě tento rozpor byl často reflektován v odpovědích na zmiňovaný dotazník. Ačkoli je snaha omezit leteckou dopravu silná, realita mezinárodní umělecké výměny často neumožňuje se bez ní obejít. I v rámci našeho projektu nám někdy nezbývala jiná varianta než létání.

Jednou z možností, jak začít s pozitivní změnou, může být greening (česky někdy taky ozelenění) vašich otevřených výzev. Tím můžete povzbudit uchazeče*ky, aby již při podávání přihlášky zvažovali dopravu s nižšími emisemi. Můžete také naplánovat harmonogram rezidenčního pobytu tak, aby byl v souladu s pomalejší a udržitelnější dopravou. Také delší trvání rezidenčních pobytů maximalizuje jejich přínos - cestu se vyplatí absolvovat proto, že delší rezidence vede k hlubšímu zapojení, networkingu a sdílení znalostí.

Když už je letecká doprava nevyhnutelná, je dobré upřednostnit přímé lety nad přestupy, čímž se výrazně snižují emise. Sledovat počet ročně absolvovaných letů v rámci provozu rezidencí je pak jednoduchým způsobem, jak zaznamenávat v této oblasti pokrok a průběžně provádět informovaná opatření.

Dalším krokem vpřed může být přehodnocení samotného konceptu mobility v rámci rezidenčních pobytů. Ne všechny rezidenční pobyty musí být postavené na mezinárodní nebo dálkové výměně. Některé mohou upřednostňovat umělce*kyně, kteří se mohou do místa rezidence dopravit vlakem, nebo mohou zkoumat možnosti spolupráce na dálku - i ta může zprostředkovat smysluplnou výměnu umělecké praxe.

Rezidence na kolech

Během rezidencí CYCLE UP! bylo každému umělci*kyni poskytnuto jízdní kolo, jak pro aktivity související s projektem, tak pro osobní dopravu. Tuto příležitost využilo hned několik umělců*kyň jak pro praktické, tak kreativní účely. Některá kola byla poskytnuta z řad existující „flotily jízdních kol“ rezidenčního prostoru, jiná byla pořízena z druhé ruky nebo kreativně upcyklována ze starých či nefunkčních kusů. V některých případech měli umělci*kyně kola k dispozici díky spolupráci s místními bikesharingovými platformami. Ačkoli s sebou jízda na kole po neznámých městech občas přinášela bezpečnostní výzvy jako je orientace v provozu, nevyvážená infrastruktura nebo nedostatek cyklistických pruhů, umělci*kyně na tuto zkušenost obecně reagovali pozitivně. Mnozí z nich se zamýšleli nad tím, jak jim pohyb po městě na kole nabídl nový pohled, pomohl jim zpomalit, propojit se s okolím a objevit komunity, se kterými by se jinak možná nesetkali.

Pokud hostíte zvědavé nebo dobrodružné umělce*kyně (nebo pokud tyto vlastnosti sedí na vás samotné), můžete se inspirovat příběhy z rezidenčního programu CYCLE UP!

Příběh první: Irèna cesta z Katovic do Drážďan

Pro umělkyni Irène Melix nebyla mobilita v rámci rezidence CYCLE UP! jen způsobem, jak se dostat z místa na místo: stala se prodloužením umělecké a osobní zkušenosti. Irène se rozhodla absolvovat návrat z rezidence domů na kole, kdy postupně projížděla krajinou Slezska, Opole, Legnice, regionu Görlitz a nakonec dorazila do Drážďan. Z obyčejné cesty domů se stalo smysluplné, fyzicky prožité pokračování jejího pobytu.

Foto: Irène Melix

„Původně jsem plánovala jet na kole už do Katovic, ale ze zdravotních důvodů jsem nakonec zvolila cestu zpět do Drážďan po skončení rezidence. Tahle zkušenost mi opravdu ukázala, jak důležitý může být tento způsob dopravy: fyzické překonání vzdálenosti mezi Katovicemi a Drážďany mě s těmito místy mnohem víc spojilo. Podobají se sobě navzájem krajinou a historií, a dokonce i jejich hornická minulost si je v něčem podobná. Během jízdy na kole jsem si tyto souvislosti uvědomila tak, jak by mi to jiné druhy dopravy neumožnily.

Jízda na kole se pro mě stala nejen způsobem, jak porozumět svému okolí i prostorům mezi jednotlivými místy, ale také mi umožnila prožívat a objevovat místa vlastním tělem. Čelím větru, slunci, lidem a provozu a dostávám se na místa, která bych jinak nikdy neviděla. Cítím, jak blízko nebo daleko od sebe věci ve skutečnosti jsou. Hodiny strávené na kole jsou jako meditace, dávají mi prostor přemýšlet o věcech a vstřebávat to, co jsem viděla a naučila se.

Tímto způsobem jsem propojila místo, kde bydlím, s místem, kde jsem byla na rezidenci, velmi tělesným, upoceným způsobem. Byla to pomalejší verze typického života umělce-cestovatele, který se pohybuje sem a tam, často bez dostatku času na to, aby opravdu naslouchal a rozuměl. Zpomalila jsem, věnovala pozornost tomu, kde skutečně jsem, všem vřím, které tam jsou, i tomu, kolik úsilí člověka stojí se někam přemístit. Vede to k pokoře, čehož si cením.

Moc bych si přála, aby rezidenční programy podporovaly pomalejší způsoby cestování, pokud o to umělci projeví zájem. Mohly by nabízet flexibilní cestovní podmínky, delší lhůty na cesty nebo praktickou podporu alternativních způsobů dopravy, které umělecký zážitek nejen usnadňují, ale především obohacují."

Tato forma mobility – vědomá, lidská a šetrná k životnímu prostředí – nabízí jasný protipól k rychlému cestování s vysokými emisemi. Umožňuje jiné prožití mezičasu a meziprostoru, a napojení se nejen na to, kam jedete, ale také na to, jak se tam dostanete. Irèna volba ukazuje, že i cesta sama může být uměleckou praxí: záměrným, reflexivním činem, který propojuje místo, tělo a čas, a hluboce rezonuje s klíčovými hodnotami udržitelných rezidencí.

Uvědomujeme si, že tento druh cestování není dostupný pro všechny. Irèna měla k dispozici čas, vlastní kolo i tělesnou zdatnost. Udržitelné cestování je sice ideální, ale často navazuje na širší otázky ohledně dostupnosti, zdraví, příjmů a profesní flexibility, což jsou všechno faktory, které rezidenční programy musí při prosazování cest s nižším dopadem na životní prostředí zohlednit.

Příběh druhý: Silvanova cesta do Tartu

Silvan Hagenbrock se také rozhodl pro pomalý způsob cestování a z Berlína do Tartu cestoval tři dny, s přenocováním ve Varšavě a Vilniusu.

Foto: Irèna Melix

Foto: Silvan Hagenbrock

„Moje cesta na rezidenci sestávala přibližně z 1 440 km vlakem přes tři země. První úsek z Berlína do Varšavy byl trochu stresující, protože můj spoj zrušili a všichni cestující tak skončili v dalším vlaku, do kterého jsem se nevešel. Nakonec jsem se do Varšavy s tříhodinovým zpožděním a přestupem v Poznani přeci jen dostal. Hned mi bylo jasné, že moje zavazadla jsou pro takovou cestu příliš těžká a objemná.

Podél litevských hranic jsem si připadal, jako bych cestoval v čase. Vlak se plazil rychlostí 50 km/h, vagóny rachotily po kolejkách a vydávaly zvuky jako ze starého westernového filmu. Cesta je dlouhá 400 km a trvá asi 8 hodin, hlavně kvůli zanedbané železniční infrastruktuře. Alespoň jsem si popovídal se starším francouzským párem, který cestoval z Vichy do Helsinek, převážně vlakem.

Poslední úsek z Vilniusu do Tartu představovala osmihodinová cesta s jedním přestupem ve Valce na estonských

hranicích. V sedm hodin ráno jsem ve Vilniusu nastoupil do vlaku s kompletně růžovým interiérem, což jsem ještě nikdy neviděl. Zjistil jsem, že tak byl vyzdoben na Pink Soup Fest (festival růžové polévky – litevského národního jídla). Vlakové spojení z Vilniusu do Tartu je poměrně nové, někdo mi říkal, že je v provozu teprve asi šest měsíců. Po příjezdu mě čekalo vřelé přivítání: živý koncert v galerii v Aparaditehas (rezidenčním prostoru). Celá ta dlouhá cesta nakonec stála za to.

Během svého rezidenčního pobytu jsem natočil 20 minutový dokument o zapomenutých kolech ve skrytých zahradách, garážích a sklepech Tartu.

Díky třídní cestě vlakem do Tartu jsem měl čas na reflexi a urovnání si myšlenek. Cestou jsem se dokonce dozvěděl, že v Lotyšsku plány na rychlík mezi Tallinnem a Vilniusem blokuje společnost Air Baltic, která má zájem na tom, aby lidé místo toho létali. Uvědomil jsem si, jak i politika ovlivňuje mobilitu.”

Foto: Silvan Hagenbrock

Přečtěte si víc:

- Art Fund - Green Travel Policy
- Gallery Climate Coalition - Travelling
- Goethe-Institut - A sustainable concert tour
- Julie's Bicycle - Green Mobility Guide
- On the Move - Sustainable Travel Decision Log

Materiály používané při umělecké tvorbě patří mezi nejhmatatelnější oblast, ve které lze snahy o udržitelnost uplatnit – a kde již dochází k významnému pokroku. Z odpovědí v našem průzkumu je zřejmé, že mnoho rezidenčních programů aktivně přehodnocuje svůj přístup k materiálům, a to nejen z důvodu ochrany životního prostředí, ale také kvůli omezeným finančním zdrojům.

Řada rezidenčních programů již zavedla systémy pro opětovné využití materiálů, ať už prostřednictvím interního sdílení, neformální výměny s jinými umělci nebo v rámci re-use programů. Jiné se soustředí na to, aby využívaly místní zdroje, čímž snižují emise z dopravy a zároveň podporují místní ekonomiku. Tento kolaborativní přístup sám o sobě vytváří vzájemně prospěšné sítě a umožňuje sdílení zdrojů.

Stále však existuje velký prostor pro růst a zlepšení. I malé změny ve způsobu výběru, pořizování a likvidace materiálů mohou v průběhu času přinést významná environmentální pozitiva. Motivovat umělce*kyňe k tomu, aby od samého počátku plánovali své projekty s ohledem na udržitelnost, může snížit náklady i množství odpadu, aniž by tím byl omezen tvůrčí potenciál.

Jak se tedy mohou rezidenční programy v udržitelné práci s materiály posunout ještě dál? Mohou například zefektivnit stávajících neformálních postupů: knihovna materiálů, koutek se zbytky k opětovnému použití nebo sdílený inventář může umělcům*kyňám usnadnit přístup k již jednou použitým nebo přebytečným zdrojům a zároveň ušetřit na zbytečných nákupech. Ve větších městech nebo regionech, kde působí více rezidencí či ateliérů, se tyto iniciativy mohou rozšířit i nad rámec interních opatření, například prostřednictvím partnerství s jinými organizacemi, spolupráce s re-use centry nebo komunitními dílnami. Mohou tak vzniknout širší solidární sítě, které znásobí environmentální i sociální dopad.

Další účinnou strategií je nasměrování umělců*kyň k integraci udržitelného myšlení do uměleckého projektu od samého začátku. Rezidenční programy mohou uchazeče navést, aby v rámci svých přihlášek zvažili, jak by mohli materiály potřebné pro svou tvorbu znovu použít, přetvořit nebo pořídit z místních zdrojů. Výsledkem nemusí být omezení uměleckého vyjadřování, může to naopak podnítit kreativitu v rámci mantinelů, které odrážejí sdílené environmentální hodnoty. Jasné pokyny v otevřených výzvách, neformální konzultace nebo dokonce nabídka drobných stipendií na udržitelnou produkci mohou vést k postupné proměně zavedené praxe.

Rezidence se mohou zaměřit i dovnitř: sledovat, které materiály se nejčastěji používají a vyhazují, a identifikovat, kde by malé úpravy, jako je přechod na netoxické, recyklovatelné nebo biologicky rozložitelné alternativy, mohly snížit množství odpadu, aniž by to zasáhlo rozpočet.

Příběh první: *Veins of Strain* od Chelsea Kim jako argument pro digitální umění (...nebo ne?)

Během svého rezidenčního pobytu v Praze vytvořila umělkyně Chelsea Kim interaktivní instalaci *Veins of Strain*, která propojuje data, cyklistický aktivismus a digitální umění. Ve svém díle upozornila na problematické oblasti v pražské cyklistické infrastruktuře pomocí vizualizace dat shromážděných z veřejného průzkumu.

Prostřednictvím stacionárního kola připojeného k senzorům a generativních vizuálů v TouchDesigneru přizvala diváky, aby se fyzicky zapojili do práce s daty, protože museli šlapat do pedálů, aby rozsvítili a rozpohybovali trasy, které místní cyklisté označili za nebezpečné. Dílo *Veins of Strain*, uvedené ve venkovních i v galerijních prostorech, upozornilo na problémy s infrastrukturou bezprostředním a konkrétním způsobem.

Na první pohled se digitální umění jeví jako nehmotné a tedy i udržitelnější, zkušenost Chelsea však odhaluje, že realita je mnohem komplikovanější. Na jedné straně sice nevyprodukovala žádný odpad, a dílo lze snadno přizpůsobit různým výstavním podmínkám bez nutnosti fyzické přepravy. Na druhou stranu produkce vyžadovala velmi specifické technické vybavení, včetně projektoru s vysokým rozlišením, velkého plátna a operačního systému, který pracuje v reálném čase. Tyto prostředky bylo nutné pronajmout, což s sebou neslo vysoké

náklady a vyvolalo také otázky ohledně spotřeby energie a dostupnosti některých technologií.

Technické zaměření projektu navíc ovlivnilo také osobní zkušenost Chelsea z rezidence: „Vzhledem k náročnému nastavování systému jsem strávila hodně času ve studiu a za obrazovkou. Výsledek byl sice pro veřejnost poutavý, ale moje osobní interakce s místní komunitou byla omezenější než během rezidencí, kde pracuji s fyzickými materiály nebo s dalšími lidmi.“

Projekt Chelsea poukazuje na širší rozpor v rámci udržitelné umělecké praxe, totiž že přechod do digitálu ne vždy vede ke zmenšení environmentálních dopadů. Digitální nástroje, které otevírají nové možnosti datově orientované práce, také mají uhlíkovou stopu, například v podobě spotřeby elektřiny a výroby hardwaru. Rozhodnutí Chelsea pracovat s digitálními médii jí umožnilo vytvořit trefné a vizuálně poutavé sdělení, ale přineslo jiné logistické a ekologické výzvy. Její projekt slouží jako případová studie o vyvažování nových forem interaktivního umění s dopady „nehmotného“ umění na životní prostředí.

Příběh druhý: Inovace Silvana Hagenbrocka v oblasti upcyklace

V rámci svého projektu v Tartu vytvořil umělec Silvan Hagebrock videoprojekt, ve kterém zaznamenal svou práci s nepoužívanými nebo poškozenými koly.

Práce v prostředí místní komunity mu poskytla nejen umělecký materiál, ale také nové kontakty a porozumění lokálnímu kontextu:

„V Tartu jsem na svém nákladním kole projel osm čtvrtí, chodil od dveří ke dveřím a ptal se lidí, zda nemají nějaké „vyřazené kolo“, které by mi darovali. U mnohých kol stačily jen jednoduché opravy, jako je dofouknutí pneumatik, výměna sedla nebo nový řetěz. Všechny

Silvan Hagenbrock na aukci kol, foto: Tartu2024

náhradní díly jsem získal z druhé ruky z komunitní cyklistické dílny Paranduskelder. Práce s recyklovanými koly byla snazší, než jsem čekal, protože se ke mně na dva dny připojil devítiletý Juhann a naučil mě, jak vyměnit řetěz.

Celkem jsem opravil deset kol. Na premiéře videa jsme uspořádali benefiční aukci, které se zúčastnilo kolem 60 lidí. Všechna kola se prodala, a výtěžek ve výši 220 EUR putoval do organizace Tartu Urban Cyclists Society. Ze šrotu se tak díky sesbíraným příběhům a hledání nových domovů staly symboly osobních osudů, které přispěly k dalšímu pozitivnímu rozvoji cyklisticky vstřícného veřejného prostoru.“

Silvanův projekt je působivým příkladem toho, jak může opětovné použití materiálů přinést mnohem více než jen nižší dopad na životní prostředí. Může aktivovat vazby v komunitě, podnítit neformální sdílení znalostí a znovu propojit lidi s předměty a prostory kolem nich. Projekt postavený na opětovném použití materiálu inicioval cirkulární praxi, která byla ekologická i sociálně přínosná. Výstupem nebyla jen sada opravených kol, ale i společný příběh o péči, spolupráci a proměně čtvrti.

Přečtěte si víc:

↗ [Biyomap \(service offering green shipping of artworks\)](#)

↗ [Future Materials Bank \(overview of materials for more sustainable artistic practice\)](#)

↗ [Gallery Climate Coalition - Recycling](#)

↗ [Ki Culture - Waste & Materials Ki Book](#)

Budovy a vybavení

V rozhovorech a dotaznících, které vznikly v rámci projektu CYCLE UP!, ubytování nepředstavovalo i prioritní téma v oblasti udržitelnosti. Mnoho rezidenčních prostorů funguje v existujících budovách, které jsou často zděděné, pronajaté nebo poskytnuté místní samosprávou. Toto řešení je praktické a někdy nezbytné, vede ale k omezené autonomii v oblasti větších architektonických nebo environmentálních renovací – zejména v případě nedostačujících financí nebo sporů o vlastnictví.

Naše výzkumy a spolupráce s partnerskými rezidencemi však jasně ukazují, že ubytování je oblastí, kde se již mnoho udržitelných postupů implementuje. Součástí rezidencí je často ubytování se sdílenými kuchyněmi, koupelnami a společenskými prostory, čímž se snižuje spotřeba energie, podporuje kultura péče i neformální umělecká výměna.

I bez rozsáhlých rekonstrukcí dokázaly rezidence, se kterými jsme hovořili, dosáhnout malých, nákladově efektivních změn, jako je třídění a recyklace odpadu, využití použitého nebo repasovaného nábytku, instalace úsporného osvětlení a spotřebičů a minimalizace jednorázových produktů. Tyto snahy také přispívají k vytvoření pohostinného a příjemného prostředí, které zvyšuje umělecké i osobní blaho, protože se zde spojují hodnoty udržitelnosti, péče a komunity.

Vzhledem k tomu, že zlepšení udržitelnosti fyzických prostor je velmi složitý a náročný proces, je nejlepší pečlivě zmapovat vaše možnosti a určit, jaké kroky jsou realizovatelné. Užitečným nástrojem pro tento účel je tabulka „rychlé výhry vs. dlouhodobé cíle“, která vám pomůže stanovit priority.

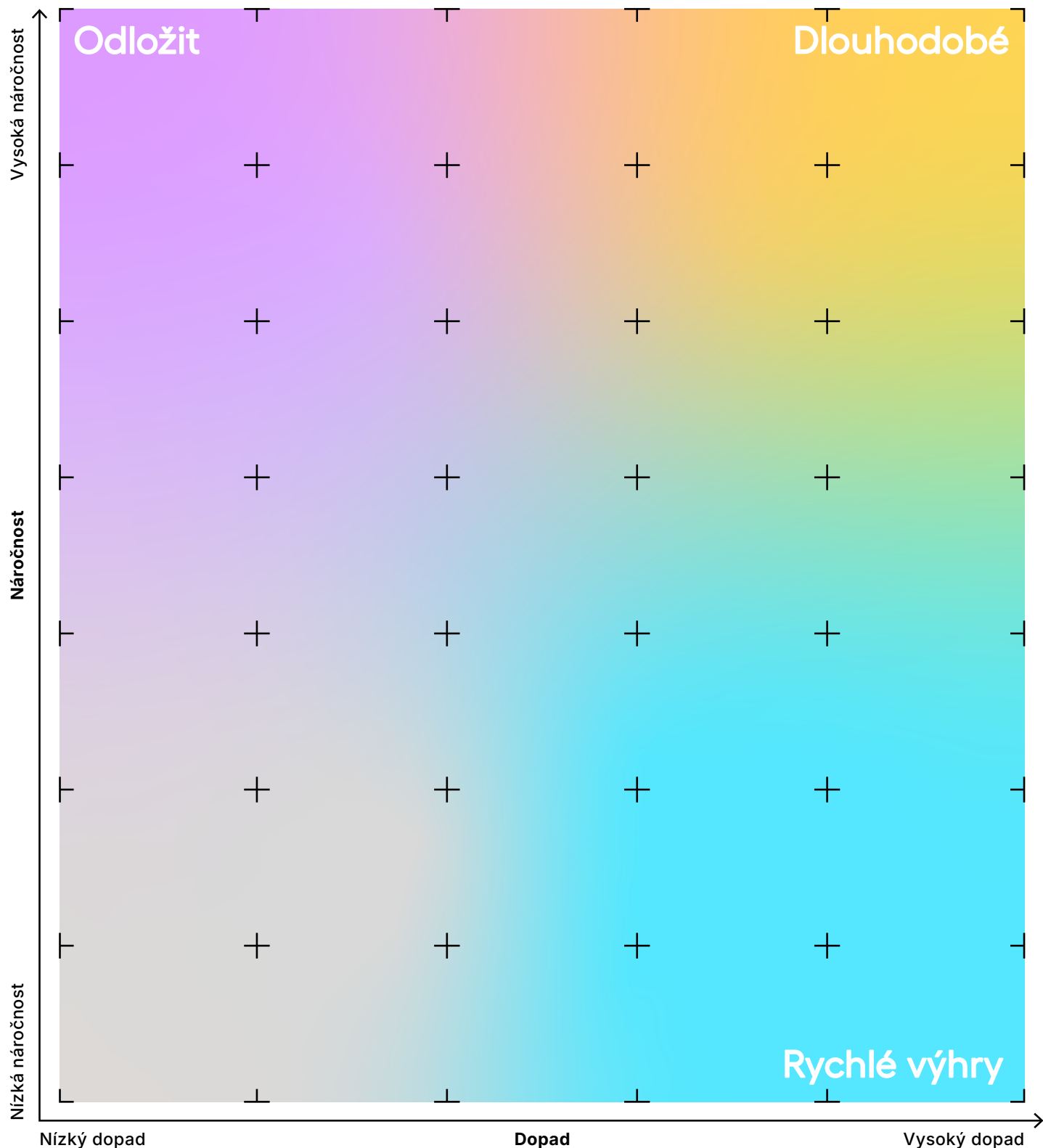
Přečtěte si víc:

➤ Arts Green Book – Sustainable Buildings

➤ Gallery Climate Coalition - Energy

➤ Julie's Bicycle - Waste Management in Buildings

➤ Ki Culture - Energy Ki Book

Matice náročnosti a dopadu

Osa Y představuje míru obtížnosti nebo nákladů, od úkolů vyžadujících malé úsilí v dolní části až po složitější nebo nákladnější změny v horní části. Osa X znázorňuje potenciální dopad, od minimálního po vysoký. Do grafu umístíte opatření, nad kterými uvažujete: přechod na LED osvětlení, zlepšení izolace, instalace solárních panelů, sběr dešťové vody atd. Získáte tak „rychlé výhry“ – opatření s velkým dopadem a nízkou náročností, která jsou ideálním výchozím bodem. Naopak nápady, které jsou obtížné a mají malý dopad, lze přehodnotit nebo odložit. Změny s velkým dopadem, ale složité na provedení, se stanou vašimi dlouhodobými cíli, které vyžadují strategické plánování, získávání finančních prostředků nebo institucionální podporu.

Zahrňte věci jako:

LED osvětlení

sběr dešťové vody

bezbariérový přístup

spotřebiče s nízkou spotřebou

energetický audit

kompostování

zelený dodavatel energie

solární panely

osvětlení na pohybové senzory

Tento plakát si můžete vytisknout a použít
ho pro svůj projekt

↓ Stáhněte si balíček plakátů

Plánování udržitelných eventů a akcí vyžaduje holistický přístup ke všem aspektům jejich produkce. Používání zapůjčeného, sdíleného nebo stávajícího technického vybavení může výrazně snížit spotřebu zdrojů, zatímco místní a sezónní potraviny v přiměřeném množství pomáhají snížit emise z dopravy a množství odpadu. Komunikace může být převážně digitální nebo tištěná na recyklovaném papíře v omezeném nákladu. Některé rezidence již tyto zásady uplatňují, často spíše z praktických důvodů než z důvodu vědomého úsilí o udržitelnost. Například akce typu open studios snižují náklady za pronájmy prostor, catering bývá často jednoduchý nebo žádný, a nadměrnému tisku se každý vyhýbá, protože stojí peníze. Tyto postupy, pokud jsou uplatňovány vědomě, mohou vést k odpovědnější produkci akcí s ohleduplnějším využíváním zdrojů.

Doprava – umělců, diváků, uměleckých děl – je dalším klíčovým aspektem udržitelného plánování uměleckých aktivit v rámci rezidencí. Sladění akcí rezidence s jinými místními kulturními programy snižuje počet cest, a podpora chůze, jízdy na kole nebo využívání veřejné dopravy k cestě na místo konání také snižuje celkovou uhlíkovou stopu. Jasné značení a chytrá logistika usnadňují likvidaci odpadu. Opakované používání výstavních konstrukcí, značení a bannerů na různých akcích nebo jejich ročnících nejen šetří peníze, ale také dlouhodobě snižuje poptávku po materiálu.

Zero Waste Festival

Udržitelná opatření jsou nejúčinnější, když odpovídají místnímu kontextu, jako je například infrastruktura pro nakládání s odpady. Například kompostovatelné nádoby, zejména ve velkých objemech, není přijímáno ve všech kompostárnách. Zálohované kelímky nebo talíře zase vyžadují možnost mytí nádobí na místě.

A konečně, důležité je také načasování a frekvence akcí, což někdy přehlízíme. Snížení celkového počtu akcí či jejich seskupení s cílem zamezit opakovanému transportu, nebo obecné zpomalení produkce mohou přispět k udržitelnějšímu rytmu, který upřednostňuje dopad před množstvím.

1

**Zapojte
svůj tým**

2

Definujte si své cíle

a jak jich chcete
dosáhnout

5

Nastavte pravidla

pro všechny, co jsou
do produkce zapojeni

4

**Zjistěte si možnosti
likvidace odpadu**

3

**Monitorujte
produkci odpadu**

6

**Vybudujte efektivní
infrastrukturu**

7

**Informujte
a vzdělávejte**

své publikum o třídění
a recyklaci odpadu

10

**Když to nefunguje,
zkuste to jinak**

9

**Hledejte tipy
a inspiraci**

u podobně
zaměřených akcí

8

**Komunikujte
svůj záměr**

**Jak zorganizovat festival
s menším množstvím odpadu**

Inspirováno příručkou
Festival Without Waste od PUNKTu

Tento plakát si můžete vytisknout a použít
ho pro svůj projekt

↓ Stáhněte si balíček plakátů

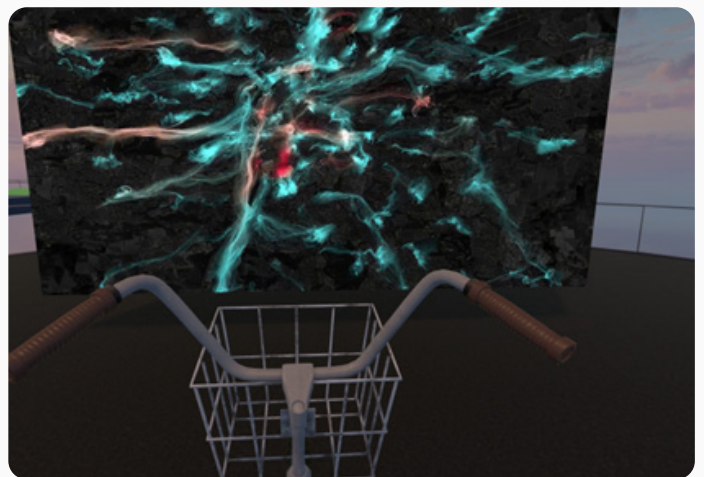
Příběh: Metaverse

Pokud je součástí rezidence výstava, měla by se řídit principem „vyhnout se či omezit“, tedy používat již dostupné, vypůjčené nebo recyklované materiály. Crowdsourcing materiálů navíc zvyšuje zapojení místních obyvatel. Po skončení výstavy lze nepoužité materiály darovat školám nebo komunitním centrům. Mnoho měst již disponuje sdílenými re-use centry s velkým množstvím materiálů určených speciálně pro muzea nebo divadla.

Rezidenční programy, které chtějí prezentovat své umělecké výsledky na jiných místech, by měly zvážit jejich vznik v daném místě a vyhnout se tak přepravě. Digitální nástroje a platformy také nabízejí šíření uměleckých děl a událostí, čímž snižují ekologickou stopu výstav.

V rámci CYCLE UP! jsme na konci prvního ročníku rezidenčního programu uspořádali online výstavu, pro kterou jsme využili Goethe Vrsum – online metaverzum neboli virtuální prostředí. Chtěli jsme, aby se díla a zkušenosti umělců*kyň dostaly ke globálnímu publiku, a dostali jsme se tak do třiceti sedmi různých zemí, což by s fyzickou výstavou nebylo možné. Byl to zajímavý experiment, ale převedení uměleckých děl do formátu online výstavy ve skutečnosti není příliš finančně efektivní.

Platformy jako Goethe VRsum nebo gather.town spotřebovávají pro svůj chod v datových centrech velké množství elektřiny. Doporučujeme pořádat kratší virtuální akce a vybízet účastníky k vypnutí kamer, kdykoli je to vhodné.

Přečtěte si víc:

➤ British Council - Sustainability Toolkit for Festival Managers

➤ punkt - Festival Without Waste

➤ Tartu 2024 - Guidelines for Organising Environmentally Friendly Events

Sociální udržitelnost

Když je řeč o sociální udržitelnosti, člověka obvykle jako první napadne dopad rezidenčních programů na místní komunity. Spolupráce a partnerství s místními organizacemi mohou přinést vzájemné výhody, oslovit nové publikum, sdílení zdrojů a nové pohledy na to, jak společně pracovat a spolupracovat.

Rezidenční pobyty také podporují nové způsoby myšlení a ekologicky uvědomělé postupy. Umělcům*kyním mohou nabídnout nový úhel pohledu a možnost vyzkoušet si práci s místními (a udržitelnými) materiály, ale co je možná ještě důležitější, dokáží jim poskytnout čas na to, zamyslet se společně s místní komunitou nad environmentálními tématy a prozkoumat je. Opakovaně jsme viděli, že umělci*kyně během svých rezidenčních pobytů vyvíjejí inovativní přístupy ke snižování množství odpadu, sdílení zdrojů a osvětě, a to díky inspiraci od lidí, se kterými se setkávají a spolupracují.

Sociální udržitelnost zahrnuje i vytváření respektujících, podpůrných a inkluzivních pracovních podmínek. Nastavení spravedlivého prostředí, kde je rozmanitost vítaná a kde jsou všichni účastníci*ice rezidenčního pobytu podporováni na své cestě k úspěchu, může být složitým úkolem, ale přináší dlouhodobé výhody pro celý program. V rámci projektu CYCLE UP! jsme se zaměřili na budování kultury péče mezi projektovým týmem a partnery. Součástí bylo uznání zkušeností a odborných znalostí každého jednotlivce a ocenění času, který projektu věnoval, díky čemuž se podařilo udržet motivaci a pozitivní energii po celou dobu trvání projektu.

Zapojení místních komunit a aktérů

Akce a eventy představují klíčové momenty v rámci uměleckých rezidenčních pobytů, protože nabízejí příležitost ke sdílení, navazování kontaktů a zapojení veřejnosti do tvůrčího procesu. Ať už se jedná o „open studios“ (otevřené ateliéry), prezentace nebo závěrečné výstavy, tato setkání zviditelňují práci vytvořenou během rezidence a podporují dialog s místním publikem. Umělcům*kyním poskytují příležitost zasadit svou tvorbu do širšího kontextu, získat zpětnou vazbu a navázat smysluplné vztahy s veřejností.

Ale organizování akcí je zároveň i náročné. Často vyžaduje dodatečnou koordinaci, technické zdroje a přípravy v místě konání. Pro menší týmy nebo projekty s omezeným rozpočtem to může znamenat značnou zátěž z hlediska času a energie, zejména pokud každý projekt přináší nové logistické výzvy. Pronájem vybavení, přizpůsobení netradičních prostor nebo příprava komunikačních materiálů, to vše jsou úkoly, které vyžadují čas. Mnohé rezidenční pobyty však již našly potřebnou rovnováhu. Open studios jsou široce praktikovaným formátem s minimální zátěží. Umožňují divákům vstoupit přímo do uměleckého prostoru a nahlédnout do procesu umělecké tvorby bez nutnosti velkých instalací nebo externích prostor, čímž se snižuje materiálová stopa i finanční zátěž a zároveň se vytváří atmosféra intimity.

Dobrý Trh, foto: Marek Jančich

V projektu CYCLE UP! jsme od samého počátku zohledňovali místní kontext. Umělcům*kyním jsme již v rámci výběrového řízení poskytli informace o místní cyklistické a dopravní infrastruktuře spolu s návrhy možných aktivit či tipy na organizace, se kterými mohou spolupracovat. Úvodní schůzky pomohly najít možné partnery, od jednotlivců, kteří dokázali nabídnout informace nebo data, až po organizace, které se mohly podílet na pořádání akcí či ovlivnit podobu rezidence prostřednictvím společného dialogu. Důležité je, že zapojení místních aktérů může mít různé formy – od účasti na veřejné prezentaci, přes spolupráci na workshopu či poskytnutí zpětné vazby, až po spoluvytváření konkrétního díla. Kvalitní rezidenční programy staví na vzájemném přínosu a dlouhodobém budování vztahů, nikoli na jednorázových výstupech či symbolických gestech.

Zapojení místních komunit a aktérů do rezidenčních programů přináší větší hloubku a relevanci jak uměleckému procesu, tak jeho výsledkům. Spolupráce s místními školami, organizacemi, obcemi nebo podniky znamená, že rezidence není jen dočasným zpestřením, ale stává se součástí místního prostředí. Umělci*kyně jsou začleněni do každodenního života daného místa a komunita se stává více než jen publikem – stává se spolupracovníkem. Tento přístup napomáhá tomu, že rezidence má trvalejší a smysluplnější dopad.

Příběh první: Elena Falomo a její práce v Českých Budějovicích

Elena Falomo vytvořila spekulativní mapu představující České Budějovice za 20 let, založenou na scénářích vyvinutých společně s místními obyvateli. Součástí jejího díla jsou čtyři fiktivní postavy, které se pohybují v nově uspořádané městské krajině, přetvořené změnami v cyklistické infrastruktuře, správě města, ekologii a pracovních podmínkách.

Její zkušenost zdůrazňuje, že smysluplná spolupráce s místními aktéry, zejména v participativních a místně specifických projektech, vyžaduje čas, důvěru a promyšlený přístup. Přijet do místa bez existujících místních kontaktů často znamená zdržení v práci; v jejím případě trvalo až tři týdny, než se podařilo naplánovat individuální schůzky se zainteresovanými stranami. Jedním z klíčových poznatků byla hodnota spolupráce s důvěryhodnými místními partnery. Namísto přímého kontaktování městských úřadů požádala hostitelskou instituci, aby ji formálně představila v místním jazyce a následně je kontaktovala telefonicky, což byl přístup, který hodnotily jak úřady, tak i ona sama jako efektivnější.

Zatímco individuální rozhovory poskytly podrobný pohled na místní situaci, jako nejproduktivnější se nakonec ukázala skupinová setkání. „Možnost si společně povídat na jednom místě vytvořila pozitivní atmosféru, ve které byly rozhovory konstruktivnější a více zaměřené na budoucnost,“ poznamenala Elena. Prezentace hravého a nápaditého projektu pomohla diskusi ukotvit a zároveň podpořila otevřenost účastníků. Spekulativní rámec nabídl účastníkům, včetně zástupců města, „způsob, jak nahlížet na město novým pohledem“, a tak „vytvořil pozitivní atmosféru, která nepůsobila konfrontačně a otevřela prostor pro spolupracující formu dialogu“.

Spolupráce s místním publikem během rezidencí není vždy nejjednodušší cestou – vyžaduje čas, budování důvěry a ochotu organizátorů i umělců nechat vztahy přirozeně se vyvíjet. Efektivní rezidenční pobyty podporují oboustrannou výměnu: umělci sdílejí své dovednosti a pohledy a zároveň se učí z místních znalostí, tradic a zkušeností. Tento druh vzájemného zapojení podporuje tvůrčí schopnosti, které mohou přetrvat i po skončení rezidenčního pobytu. Například workshopy nebo společně vytvořené aktivity mohou prohloubit kulturní porozumění a podpořit dovednosti, které zůstanou užitečné v komunitě i po skončení projektu.

Dopad rezidenčního programu na místní komunity souvisí se způsobem, jakým jsou komunity do programu zapojeny – přímo nebo nepřímo. Přečtěte si příběh [Narva Art Residency \(NART\)](#) a jejich projektu, [1 letní rezidence Narva Venice Embassy](#).

Příběh druhý: Narva Art Residency (NART) a projekt letního rezidenčního pobytu Narva Venice Embassy

V posledních letech se rezidenční program NART zaměřuje na sociálně angažované umělecké přístupy a porota vybírá umělce, jejichž práce vychází z přímé interakce s lidmi. Jako jeden z nejúspěšnějších způsobů navázání kontaktu se ukázaly být workshopy – zimbabwský umělec Zacharaha Magasa vedl workshopy o vytváření soch z pneumatik, zatímco ukrajinská umělkyně Masha Pryven spolupracovala s místní mládeží na výrobě vlastních nových cestovních pasů (v Narvě jsou otázky národní identity složité).

Největší přínos mají rezidenční pobyty, kde se potřeby umělce*kyně setkávají s potřebami obyvatel Narvy a naopak. Když se jejich zájmy protnou, může vzniknout skutečně výjimečná interakce. Finský zvukový umělec Jaakko Autio spolupracoval se třemi místními sbory na nahrávce skladby inspirované estonskou a finskou národní hymnou, čímž vytvořil neotřelý zážitek pro zpěváky, kteří se dosud nikdy nezabývali současným zvukovým uměním.

Rezidenční program Narva Art Residency se také rozšířil ze svého sídla v novogotické ředitelské vile do Narva Venice, tzv. narvských Benátek - systému kanálů s lodními garážemi u narvské přehrady. Toto místo, kde lidé žijí, rybaří, saunují se a tráví čas u vody, se stalo novým prostorem pro setkávání. Již čtvrtým rokem provozuje rezidenční program NART

Foto: Anastassia Volkova

projekt „Narva Venice Embassy“, v rámci kterého umísťuje mezinárodní umělce*kyně do této komunity. Neexistuje však žádný univerzální recept na to, jak se během rezidence zapojit do místní komunity. Ostatně, vždy, když někdo mluví o komunitě, byste měli být na pochybách. Nebrat to tak úplně vážně. Představu, že kolem kanálů žije semknutá komunita, je třeba brát nejen s rezervou – ale se vším, co do toho koktejlu patří. Jako Bloody Mary: sůl tam je, jasně; ale když zjistíte, co se děje za zavřenými garážovými vraty, začíná to být ostřejší. Někdo si postavil dvoupatrovou vilu bez stavebního povolení. Někdo jiný nelegálně rybaří. Někdo si vybudoval Stalinův svatostánek, protože „to byl dobrý člověk“.

Interakce jsou intenzivní a obohacující, ale občas vede blízké soužití ke třenicím. Ukrajinský umělec Maksym Kozlov chtěl prozkoumat historii místa a během rozhovoru se starším místním mužem vyšlo najevo, že tento muž nemá Ukrajince příliš v úctě, což vedlo k hádce o probíhající válce. Pro Maksyma byla Narva vzácným a silným objektivem, skrze který mohl pochopit skutečnou podstatu politiky a hrozeb, kterým dnes Evropa čelí. Umělec je jako vrtnule malého větráčku, která věci rozvíří. Narva Venice Embassy se právě o to snaží – rozvířit status quo a zároveň spojit různé ingredience, přičemž každý nový umělec rozšiřuje chápání toho, co je možné pomocí uměleckých intervencí.

Saara Midldeberg a Johanna Rannula, Narva Art Residency

Přečtěte si víc:

➤ CYCLE UP! Project - Diversity, Equity, Inclusion and Belonging Framework

➤ Gallery Climate Coalition - Environmental Responsibility Rider template

➤ IN SITU Culture – Resources on the local impact on communities through residencies

Rozvíjení partnerství a spolupráce

Budování silných partnerství pro rezidence začíná porozuměním tomu, co potenciální partneři potřebují a chtějí. Mnoho zavedených rezidenčních programů již má navázané vztahy s místními školami, komunitními skupinami, kulturními organizacemi a občanskou společností, ale lze navázat i nové vztahy v závislosti na konkrétních zájmech – zeptejte se partnerů na jejich potřeby nebo přání!

V rezidenčním programu CYCLE UP! byli našimi přirozenými partnery organizace podporující cyklistiku, místní úřady zaměřené na dopravu a opravy jízdních kol. Hned od začátku jsme se soustředili na to, abychom partnerům projekt co nejsrozumitelněji představili a zjistili, jaké jsou možné způsoby spolupráce, které by mohly být prospěšné pro obě strany. I když se pro umělce*kyne nebo organizátora může určité partnerství jevit jako nezbytné, je dobré zůstat flexibilní a být připraven přizpůsobit plány tomu, co vašim partnerům vyhovuje. Začít v malém a postupně získat důvěru může připravit půdu nebo podnítit nápady pro další partnerství nebo rezidenční pobyty umělců. Je důležité identifikovat a správně představit situaci, z níž budou mít prospěch obě strany, a jasně sdělit, co můžete nabídnout na oplátku za čas, energii a kontakty lidí, ať už se jedná o bezplatné workshopy, propagační příležitosti, ochotu naslouchat nebo pomoc s jejich vlastními projekty. Když se partneři cítí ocenění a vidí skutečné výhody pro sebe nebo pro komunitu, mohou se stát vašimi nejlepšími spojenci pro prosazování budoucích programů.

Příběh první: Partnerství v rámci projektů financovaných EU

Jedním z nejcennějších výsledků spolupráce v rámci projektu CYCLE UP! byla příležitost pro různé externí aktéry vyzkoušet nové formáty se sdíleným rizikem a vzájemnou podporou. V Praze se rezidenční projekt stal příležitostí k navázání partnerství mezi kulturní institucí a městskou částí.

Městská část poskytla ubytování ve své nemovitosti a na oplátku mohla představit závěrečnou akci a umělecká díla v rámci svého vlastního kulturního programu. Vznikl tak jasný příklad toho, jak může hostování umělců přispět k místním cílům, a zároveň argument, který pomohl posílit pozici kulturního odboru v debatě o významu hostování uměleckých rezidencí.

V Českých Budějovicích využila nezisková organizace ČB28 rezidenci jako jakýsi pilotní projekt. Bylo to poprvé, co organizovala program tohoto druhu, a tato zkušenost jim poskytla příležitost vyzkoušet, kolik času, péče a koordinace je zapotřebí. Díky sdílenému financování a podpoře širší institucionální struktury měl tým možnost učit se praxí, aniž by nesl celé riziko sám.

Tyto příklady poukazují na něco dalšího: partnerství mezi různými typy organizací a institucí může být prospěšné pro všechny strany, pokud se k němu přistupuje s otevřeností a společným cílem. Pro novější nebo menší instituce může spolupráce s etablovanějším nebo externě financovaným partnerem poskytnout záchrannou síť pro experimentování. Pro veřejné orgány nebo místní úřady přinášejí kulturní partneři viditelnost, zapojení a sociální hodnotu, které mohou být v souladu s širšími cíli občanské agendy.

Příběh druhý: Katovice

Spolupráce s jiným než kulturním sektorem může otevřít zcela nové možnosti pro rezidenční programy, zejména při práci na udržitelnosti. Náš proces začíná identifikací společných hodnot, nikoli nutně identických cílů. Hledáme veřejné instituce, nevládní organizace nebo podniky, které se zabývají skutečnými výzvami: mobilitou, energií, zdravím, stabilitou komunit, a které jsou otevřené kreativním, někdy nekonvenčním přístupům. V počátečních rozhovorech se více soustředíme na naslouchání než na prezentaci projektů.

Dobrý partner je ten, který si cení procesu, nejen výsledku. Vyhýbáme se spolupráci, kde se na umění nahlíží pouze jako na „dekoraci“ nebo vyplnění programu. Budování důvěry znamená zbavit roli umělce předsudků, být otevřený ohledně záměrů a společně definovat, co znamená úspěch.

Foto: Artur Stanczyk

Měli jsme partnerství, která nefungovala – nejčastěji kvůli rozdílnému stylu práce. Kulturní instituce mají tendenci pracovat v projektových cyklech, často v rámci rigidních administrativních struktur. Nevládání organizace jsou rychlé a reagují na sociální potřeby, zatímco firmy jsou řízeny úkolově a orientují se na výsledky. Tyto rozdíly v pracovních postupech, očekáváních a komunikaci mohou vytvářet napětí. Dnes klademe větší důraz na sladění pracovních metod a vyjasnění toho, jak každá strana funguje, ještě před zahájením spolupráce.

Pro rezidenční programy, které váhají se zapojením partnerů mimo kulturní sféru, doporučujeme začít v malém. Nemusí to být celý projekt – zkuste jít společně na procházku, vzájemně se navštívit nebo začít neformální rozhovor. Tyto skromné začátky mohou vést k smysluplným, dlouhodobým vztahům – a skutečnému dopadu mimo kulturní sféru.

Igor Zych a Sebastian Pyplacz, BoMiasto, Katowice

Přečtěte si víc:

DutchCulture - Fair International Cultural Cooperation

Ki Culture - Social sustainability Book (free to download)

Kone Foundation/Saari Residency - Residencies Reflected

IN SITU - Resources on impact of cultural and creative industries on local communities

SOIL - Diversity and Inclusion Handbook for Grassroot Cultural Centres

Udržitelný způsob práce

|||||

Rezidenční programy fungují dobře pouze tehdy, když mají organizátoři i umělci*kyně dostatečnou podporu. Udržitelnost rezidenčních programů neznámá pouze šetrnost k životnímu prostředí - jde především o to, aby programy mohly dlouhodobě pokračovat a aby se lidé, kteří je vedou, nevyčerpali nebo nevyhořeli. To vyžaduje jasnou komunikaci, realistická očekávání a skutečné podpůrné systémy, které pomáhají organizátorům i umělcům*kyním dosáhnout úspěchu. Když se rezidenční programy zaměřují na tyto základní principy, stávají se prostorem, kde vzniká smysluplné umění a trvalé vztahy, i když jsou rozpočty a zdroje omezené.

Univerzální doporučení: Tyto základní principy platí pro všechny strany zapojené do rezidenčních programů

Otevřené komunikační kanály

Zajistěte více možností, jak vznést připomínky dříve, než se z nich stanou vážné problémy. Může se jednat o kanál na Slacku, neformální setkání u kávy nebo anonymní systémy zpětné vazby. Vytvořte přístupné, neformální způsoby, kterými mohou zaměstnanci*kyně i umělci*kyně během rezidenčního pobytu vyjádřit své připomínky, sdílet postřehy a poskytovat zpětnou vazbu.

Průběžná zpětná vazba

Od samého začátku zaveďte pravidelné poskytování zpětné vazby mezi organizátory a umělci*kyněmi. Tyto rozhovory pomohou sladit očekávání, včas identifikovat potenciální problémy a zajistit, aby rezidence vyhovovala potřebám všech. Naplánujte formální schůzky i neformální příležitosti k dialogu po celou dobu trvání programu.

Bezpečné prostory pro rozhovory

Podporujte prostředí, ve kterém mají účastníci*ice a zaměstnanci*kyně prostor a cítí se při otevřené diskusi o výzvách pohodlně. To zahrnuje vytváření prostoru bez předsudků, kde si mohou zaměstnanci*kyně přiznat známky vyhoření u sebe nebo svých kolegů*gyň a kde umělci*kyně mohou vyjádřit své obavy ohledně pracovních podmínek, tvůrčích bloků nebo dynamiky mezi nimi. Vytvořte jasné postupy a systémy pro konstruktivní řešení těchto problémů, které budou dostupné všem.

Jasně stanovení hranic

Stanovte si a jasně komunikujte hranice týkající se pracovní doby a dostupnosti, abyste respektovali osobní čas a tvůrčí procesy. To znamená přijít například na to, jak spolupracovat a pomáhat realizovat věci s umělcem*kyní, který*á tvoří nejlépe ve 3 hodiny ráno, zatímco ostatní pracují od 9 do 5.

Budování komunity

Snažte se budovat skutečné vztahy nad rámec formální struktury rezidenčního programu. Poskytujte příležitosti k neformální interakci prostřednictvím společných jídel, společných prostor a skupinových aktivit. Nejlepší rezidenční programy vytvářejí trvalé vztahy, nejen dočasný pracovní prostor.

Pro pracovníky v kulturní oblasti:

Většina z nás, kteří tento manuál čteme, si je dobře vědoma mnoha omezení, která s sebou přináší práce v kulturní organizaci, zejména pokud jde o personální a finanční kapacity. I když to pravděpodobně zůstane naší realitou i v dohledné budoucnosti, klíčem k dlouhodobé udržitelnosti naší práce a fungování našich organizací je zajistit, abychom my, jako organizátoři, byli schopni pokračovat ve své práci a zvládat svůj pracovní život.

Musíme být realističtí ohledně toho, čeho můžeme dosáhnout s rozpočtem a personálními kapacitami, které máme k dispozici. To znamená pochopit tyto výzvy, zmapovat je a pracovat v rámci našich možností. Doporučujeme vytvořit společnou platformu, kde budou jasné definovány hranice rolí, popisy pracovních pozic a sdílené odpovědnosti, aby nedocházelo k duplicitám. Identifikujte období s vyšší pracovní intenzitou a zvažte zapojení dalších externích pracovníků. Všechny procesy by měly být transparentně zdokumentovány, aby se znalosti v případě nepředvídaných okolností nesoustředily pouze na jednu osobu.

Pokud provozujete víceletý rezidenční program, vyplatí se vyvinout standardizované administrativní postupy, jako jsou přihlášky, onboarding, logistika, stejně jako aktualizovatelné balíčky zdrojů, které lze sdílet s rezidenčními místy, partnery nebo umělci*kyněmi. Buďte k sobě laskaví a uvědomte si, že někdy věci trvají déle, než se očekávalo. Ve všech svých propočtech počítejte s určitou časovou rezervou.

Prevence vyhoření členů týmu znamená víc než jen mluvit o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem. Pravidelné skupinové nebo individuální schůzky dávají lidem příležitost sdílet, co funguje a kde potřebují podporu. Po obdobích intenzivní práce lze navrhnout povinné volno. Pro vzájemnou podporu je také užitečné budovat síť s ostatními organizátory rezidenčních pobytů.

Tipy pro organizátory:

Před rezidencí:

Víme, že umělci často balancují mezi několika závazky najednou a ucházejí se o mnoho rezidenčních pozic. Vyplatí se zjednodušit přihlášky do rezidenčních programů, klást pouze základní otázky, stanovit limit počtu slov a uvést jasná hodnotící kritéria.

Mezi prvním a druhým rokem našeho rezidenčního programu jsme zaznamenali rozdíl v kvalitě a relevanci přihlášek: ve druhém roce jsme jasněji definovali strukturu rezidence, očekávání, místní kontext, ubytování a další relevantní informace, což uchazeče povzbudilo k tomu, aby si dokázali náš projekt lépe představit a přizpůsobit mu svou práci.

Alternativní způsoby přihlášek (např. video) mohou vyjít vstříc uchazečům*kám, kteří*ré je upřednostňují před písemnou formou. Zveřejnili jsme také realistické termíny pro podání přihlášek i harmonogram vyhodnocení. Zjistili jsme, že neformální pohovory s nejúspěšnějšími uchazeči*kamis kterým jsme položili několik předem poskytnutých otázek, nám umožnily se s nimi napřímo spojit a učinit lepší rozhodnutí – což samozřejmě funguje

oběma směry. Neúspěšným uchazečům*kyním jsme také v rámci možností poskytli zpětnou vazbu.

Komunikace a řízení očekávání jsou zásadní. Aby se umělec*kyně mohl*a připravit a pochopit, co musí podniknout a co se od něj*ní očekává, je důležité poskytnout mu*jí podrobné informace o životních podmínkách, pracovním prostoru, zdrojích (finančních, materiálních a dokonce i o procesech nákupu), o tom, kdo je za co zodpovědný, pokud jde o technické, osobní a administrativní role, výstavy a příležitosti k pořádání akcí, i o komunitě, se kterou bude spolupracovat.

Před rezidencí CYCLE UP! jsme naše umělce*kyně virtuálně spojili s našimi partnery a s rezidenčním prostorem, aby bylo možné zodpovědět všechny otázky, a aby mohli najít organizace, se kterými by chtěli spolupracovat. Byli jsme si však také velmi dobře vědomi toho, že v tomto období před rezidencí umělci*kyně nedostávali žádnou náhradu za svůj čas, a jasně jsme jim sdělili, že od nich zatím neočekáváme, že budou na čemkoliv souvisejícím s rezidencí pracovat.

Před druhým kolem rezidencí jsme umělce*kyně pozvali na společný workshop na téma zapojení komunity a udržitelných postupů, kde se mohli setkat a sdílet své zkušenosti a nápady. Možností je také propojit budoucí rezidenty*ky s absolventy*kami rezidenčního programu online a umožnit jim otevřený rozhovor o výzvách a zkušenostech – jako formu podpory mimo organizační tým.

Jednou z nejpraktičtějších věcí, kterou mohou organizátoři rezidenčních programů udělat, je zajistit naprostou finanční transparentnost – a tím jim výrazně ulevit od zbytečného stresu. Jasně informace o všech nákladech a dostupné finanční podpoře předchází pozdějším nejasnostem ohledně výše denních diet nebo výdajů na materiál. Nabídněte takové stipendium, které skutečně pokryje životní náklady v místě rezidence (včetně místních potravin a cen dopravy!), a pomozte s praktickými záležitostmi, jako je směna měny, plánování cestování nebo pojištění.

Během rezidence:

Krátké rezidenční pobyty často vytvářejí intenzivní tlak na okamžité výsledky, což může u umělců*kyně vyvolávat stres a úzkost, protože musí zároveň co nejlépe využít omezený čas a zároveň se přizpůsobit novému prostředí, komunitám a pracovním podmínkám. Sami jsme toho byli svědkem, protože většina našich rezidencí trvala pouze jeden měsíc. Rezidenční pobyty v délce dvou a více měsíců poskytují umělcům*kyním více prostoru k tomu, aby se zabydleli a navázali skutečné vztahy s místní komunitou.

Delší časový rámec umožňuje přirozený průběh tvůrčí práce, včetně nezbytných momentů reflexe, experimentování a neproduktivity. Bez neustálého tlaku blízkého se termínu se mohou umělci*kyně hlouběji ponořit do své tvorby, podstoupit tvůrčí rizika a nechat nápady rozvíjet se přirozeněji, což v konečném důsledku vede k udržitelnějším pracovním vzorcům a nižšímu riziku vyhoření.

Během rezidenčního pobytu je lepší mít naplánovaná pravidelná, ale dobrovolná krátká setkání nebo rozhovory namísto neustálé komunikace. Tím lze u umělců*kyň předejít pocitu, že jsou obětí mikromanagementu, a zároveň poskytnout prostor pro konstruktivní zpětnou vazbu. I když bude potřeba zařadit do programu určité akce či výstavy, snažte se, aby byly volitelné, a zkuste nabídnout různorodé druhy akcí pro umělce*kyně s různými pracovními návyky nebo povahami, a vyvážit tak strukturované aktivity a nestrukturovaný kreativní čas. Nezapomeňte na odpočinek, stejně jako na čas pro hlubokou tvůrčí práci nebo poznávání komunity.

K vedení úspěšného a příjemného rezidenčního programu je zapotřebí si uvědomit neustálý tlak na umělce*kyně, aby dokončili své dílo nebo prožili nějakou přelomovou zkušenost. Už ve fázi podávání přihlášek zkuste nabídnout příklady toho, jak může úspěšná rezidence vypadat – od setkání s budoucím spolupracovníkem*icí, přes vznik nápadu na další dílo, navázání vztahu s klíčovým sponzorem, až po nalezení nového mentora nebo sítě kontaktů. I „neúspěchy“ nebo „neúspěšné experimenty“ mohou být pro něčí tvůrčí proces objevné a zásadní.

Po rezidenci:

Konec rezidence nemusí znamenat konec podpory nebo kontaktu. Krátce po návratu umělců*kyň domů, dokud jsou jejich zážitky ještě čerstvé, se s nimi spojte, abyste získali upřímnou zpětnou vazbu o tom, co fungovalo dobře, co by se dalo zlepšit a jak rezidence ovlivnila jejich tvorbu. Tato zpětná vazba je nezbytná pro zlepšení budoucích rezidencí.

Požádat umělce*kyni, aby napsal*a krátkou zprávu o rezidenci a o tom, co vytvořil*a (nebo nevytvořil*a!), o svých zkušenostech a vztazích, které navázal*a, může být také užitečné pro organizátory při pozdějším psaní zpráv nebo příspěvků na sociálních médiích.

Kontakty můžete udržovat prostřednictvím sítě absolventů, přihlášením lidí k odběru vašich newsletterů nebo příležitostných neformálních setkání. Příležitost ke spolupráci, výstavě nebo kariévnímu rozvoji často vykrystalizuje měsíce nebo dokonce roky po skončení rezidence.

Velmi užitečná může být také praktická a logistická podpora při přepravě uměleckých děl, networkingu nebo při využívání příležitostí v rodných městech umělců*kyň, pomáhá také psaní doporučujících dopisů. Dokumentace rezidence, ať už prostřednictvím jednoduchého digitálního archivu nebo formálnější publikace, dodává na váze času umělců*kyň a může podpořit jejich budoucí žádosti nebo kariévní rozvoj.

A nakonec, oslavujte všechny cesty, které rezidenci vedou k úspěchu. Nemusí jít jen o dokončená umělecká díla nebo výstavy, ale také o nově nabyté vztahy, získané dovednosti a kreativní nápady, které se mohou rozvíjet dlouho po skončení programu. Udržování těchto kontaktů ukazuje, že podpora umělců*kyň je dlouhodobou investicí, která pomáhá budovat silnější a udržitelnější kreativní komunity.

Jak si udržet naději

Práce na udržitelnosti, ať už ekologické, sociální nebo finanční, může být někdy vyčerpávající. Výzvy jsou často systémové, změny jen málokdy přicházejí rychle a problémy mohou být větší, než jsme schopni realisticky zvládnout. Čas, financování, administrativní tlak a emoční únava mohou vyčerpat i ty nejodhodlanější jednotlivce nebo týmy. Je snadné zpochybňovat, zda malé kroky stojí za to, nebo zda se něco opravdu mění.

I přes složitost situace lze však najít povzbuzení. Mnohá řešení, která potřebujeme, již existují. Umělci*kyně, organizátoři a komunity již roky v tichosti a s kreativitou sobě vlastní přicházejí na udržitelnější způsoby práce. Doufáme, že tento manuál spolu s dalšími iniciativami pomohou zviditelnit, kolik cest již bylo vytyčeno, a jsme si jisti, že mnohá z opatření, o kterých jsme hovořili, již děláte zcela automaticky!

Udržitelnost je sice nekompromisním cílem, ale cesta k ní nevede skrze perfekcionismus. Někdy je nutné udělat méně nebo snížit své standardy, abyste si udrželi energii a vnitřní klid. Je zcela v pořádku si od těchto činností a rozhovorů dát pauzu, věnovat se jiným potřebám nebo si prostě jen odpočinout.

Dejte si pauzu, když ji potřebujete. Zbavte se myšlenky, že musíte vždy dělat více nebo dokonaleji. Soustřed'te se na to, co je možné tady a teď. Smysluplná změna nepřichází najednou. Vzniká díky neustálému úsilí, sdílenému učení a každodenním rozhodnutím. I ty nejmenší činy se nakonec sčítají. A neděláme je sami.

Přečtete si víc:

Claremont University - Balancing Life, Work and Creativity – Lessons from Artists

Gallery Climate Coalition - Spheres of Impact

International Federation of Arts Councils and Culture Agencies - Working conditions and sustainable careers for independent artists and culture workers

The Penguin Project - Enabling cultural workers to build sustainable working environments

6

Finanční udržitelnost

Budování stabilních sítí

|||||

Finanční aspekt udržitelnosti bývá tím nejvíce nejistým a palčivým. Zatímco kulturní sektor zpravidla běžně funguje v podmínkách nedostatku, požadavky na ekologickou a sociální odpovědnost přidávají nové proměnné (a náklady) do již tak křehké rovnice. Zavádění ekologičtějších postupů, investice do trvalé infrastruktury nebo upřednostňování well-beingu umělců*kyň často vyžaduje dlouhodobé plánování, flexibilitu a zdroje, které mnoho rezidenčních programů prostě nemá.

Foto: Zuzana-Markéta Macková

Finanční udržitelnost však není jen o zajištění financování. Jedná se také o strategickou životaschopnost: vytváření programů, které přežijí déle než jeden grantový cyklus, navazování partnerství, která se rozvíjejí s časem, a budování modelů, které vyvažují ambice s jejich proveditelností.

Nadnárodní spolupráce je i nadále jedním z nejúčinnějších nástrojů, které mají rezidenční programy k dispozici, pokud usilují o udržitelnost a smysluplný dopad. Přeshraniční spolupráce umožňuje rezidenčním programům sdílet znalosti i zdroje a být viditelnější, a zároveň otevírá dveře k financování na úrovni EU a příležitostem v oblasti mobility. Účast v evropských sítích nebo společný vývoj programů s partnery z různých zemí obohacuje umělecký proces a podporuje inkluzivnější a odolnější kulturní prostředí. Taková spolupráce může přinést různorodé perspektivy, posílit profesní solidaritu a nabídnout ochranu před nepředvídatelností místních nebo národních systémů financování.

Kromě tradičních partnerství se rezidenční programy stále častěji spojují také s neziskovým sektorem, občanskými iniciativami či hybridními organizacemi, a vytvářejí tak inovativní koalice, které odrážejí průřezovou povahu udržitelnosti. Síť jako Res Artis, Trans Europe Halles nebo IETM nejenže zajišťují viditelnost a podporu, ale také pomáhají identifikovat vhodné příležitosti k financování, podporují vzájemné učení a usnadňují společné podávání žádostí. Taková spojení také vytvářejí prostor pro testování nových modelů, učení se z neúspěchů a budování infrastruktury, která směřuje k dlouhodobým cílům, nikoli pouze k deadline příštího projektu.

Přilákání soukromého sektoru může být také součástí kombinovaného financování, i když si žádá více opatrnosti. Firmy často ještě plně nechápou hodnotu nebo potenciál uměleckých rezidencí, ale lze navázat vzájemně výhodná partnerství – zejména pokud existuje shoda v oblasti inovací, sociální odpovědnosti nebo zapojení komunity. Taková spolupráce může přinést jak zdroje tak větší viditelnost, ale rezidence musí být také připraveny vyhodnocovat etické otázky, zejména pokud se jejich hodnoty s postoji firem zcela neshodují. V případě soukromých investorů se jedná mimo jiné o otázku dekarbonizace financování. Některé zdroje financí mohou být spojeny s odvětvími s vysokou uhlíkovou stopou, jako jsou fosilní paliva, stavebnictví nebo technologie, což vyvolává otázky, zda přijetí takové podpory nepodkopává cíle udržitelnosti rezidenčního programu. V některých případech může být možné nasměrovat tyto zdroje na regenerativní aktivity, ale i to vyžaduje pečlivé formulování a spoluodpovědnost.

Rezidenční programy, které se pohybují na pomezí různých oborů, mají obzvláště dobré předpoklady pro získávání finančních prostředků ze zdrojů mimo oblast kultury. Programy, které propojují uměleckou praxi s vědou, technologií, environmentálním výzkumem nebo vzděláváním, mohou otevřít nové možnosti financování. Například program S+T+ARTS podporoval rezidenční programy zabývající se vědeckými nebo technologickými tématy a ukázal, jak umělecký pohled může obohatit širší společenské výzvy. Průřezovost nejen diverzifikuje příjmy, ale také rozšiřuje relevanci a dosah samotného rezidenčního programu. Programy nadnárodních sítí a fondy pro sociální angažovanost často zahrnují mentoring, networking a strukturální podporu, které mají hodnotu přesahující finanční pomoc.

Foto: Zuzana-Markéta Macková

Diverzifikace finančních zdrojů

Zajištění dlouhodobé udržitelnosti vyžaduje chytrý a strategický přístup k financování. Vícezdrojový model kombinující granty EU a obcí, podporu soukromých nadací a vlastní (byť skromné) příjmy může zvýšit finanční odolnost a flexibilitu. Kdekoli je to možné, rezidence by měly usilovat o víceleté nebo rámcové dohody, aby se vyhnuly tlakům krátkodobých grantových cyklů, které často vedou k přetížení a vyhoření personálu. Definování finanční identity rezidence - ať už jako právní nezisková organizace, spolek nebo jiná struktura - je nezbytné pro oprávněnost k financování z programů Creative Europe, Interreg, Visegrádského fondu anebo jiných regionálních orgánů.

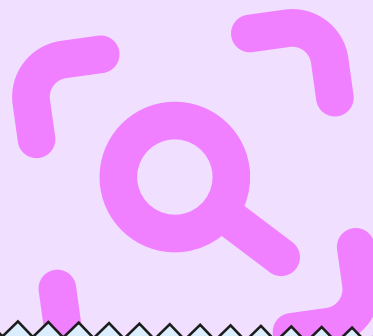
Partnerství s veřejnými institucemi, jako jsou univerzity, festivaly nebo místní úřady, mohou také nabídnout více než jen finanční podporu. Mohou přispět svým renomé, infrastrukturou, personálními kapacitami nebo komunikačními kanály. Tato partnerství jsou obzvláště cenná v žádostech, kde poskytovatelé grantů stále více zohledňují ekologickou a sociální odpovědnost, kolaborativní projekty a transparentní plánování.

Rezidence by také měly využívat stávajících programů mobility k podpoře cestování umělců - ulevují tak finančním tlakům na hostitele a zároveň zlepšují dostupnost pro širší skupinu umělců*kyň. Zároveň mohou být regionální, krajské a obecní fondy - zejména ty, které jsou spojené s městským rozvojem, turismem nebo inovacemi - často využity rezidencemi, které působí jako kulturní kotvy ve své lokalitě.

Udržitelnost v oblasti financování tak tkví ve vrstevnatém, adaptivním přístupu: budování vztahů, zachování flexibility a setrvání u hodnot, které stojí za smyslem rezidence.

Mějte jasno v tom, o co žádáte

Pečlivě si přečtěte výzvu. Jaký druh projektu chtějí poskytovatelé financí podpořit – jednorázový projekt, provozní grant, výzkumný pobyt nebo fond mobility? Identifikujte ve výzvě hlavní priority, cílové žadatele, kdo je oprávněn žádat, časový harmonogram a rozpočet. Nepřizpůsobujte svůj projekt konkrétní výzvě, ale najděte si takovou, která odpovídá vaší vizi.

Připravte si administrativní podklady

Většina grantových programů vyžaduje jasný popis projektu (co, kdy, kdo, jak a proč), rozpočet (rozdělený do kategorií – personál, materiály, cestovní výdaje, poplatky), plán nebo harmonogram, stručné životopisy členů týmu včetně jejich předchozích zkušeností, seznam úspěšných projektů a vaši právní a finanční identitu. Vyplatí se mít všechny tyto informace aktualizované, bez ohledu na to, zda právě žádáte o financování, nebo ne.

Buďte realističtí

Neslibujte výstupy a výsledky, které přesahují vaše možnosti, i když je lákavé snažit se mezi ostatními žádostmi vyniknout. Raději vynechejte trendy slova jako „dopad“, „inovace“, „inkluzi“ nebo dokonce „udržitelnost“: budou znít prázdně, pokud nemáte o jejich naplnění jasnou představu.

Požádejte o pomoc

Na vypracování celé žádosti nepotřebujete profesionální*ho konzultantku*a, ale určitá podpora může být užitečná, zejména pokud nemáte výbornou znalost jazyka, ve kterém je žádost psána, rozpočet je příliš složitý, žádáte o financování z fondů EU poprvé (např. Kreativní Evropa, Interreg) nebo pokud fond vyžaduje technické výstupy (logické rámce, KPI, vzorce spolufinancování). Můžete oslovit nezávislého*ou konzultanta*ku, partnerské organizace, které již žádost podávaly, místní kancelář Kreativní Evropy nebo regionální kulturní referenty.

Myslete dlouhodobě

Podání žádosti není jednorázová záležitost. Návaznost na výsledky nebo partnerství z předchozích projektů (i těch bez institucionálního financování) hraje ve váš prospěch a dokazuje vaše zkušenosti. Části textu můžete znovu použít v různých žádostech a vytvořit si interní šablony, abyste snížili budoucí pracovní zátěž. Zůstaňte věrní povaze vaší organizace, jejím hodnotám a vizi.

Základní pravidla pro podávání grantových žádostí

Tento plakát si můžete vytisknout a použít
ho pro svůj projekt

↓ Stáhněte si balíček plakátů

Kde hledat finanční prostředky

Hledat vhodné, relevantní a aktuální možnosti financování bývá časově náročné. Zároveň ale víme, že snažit se tu o komplexní a vyčerpávající seznam by bylo krátkozraké: mnoho zdrojů financování bývá časově omezených, jejich zaměření se každým rokem mění nebo jsou vázány na národní či regionální kontext. Jazyk, oprávněnost o peníze žádat a administrativní požadavky se značně liší. Z tohoto důvodu přinášíme v seznamu níže vybrané platformy a zdroje, které pravidelně sdílejí aktualizované informace, přestože jejich dostupnost nebo platnost nedokážeme v době zveřejnění seznamu zaručit.

Důrazně doporučujeme organizátorům rezidencí, aby se informovali o navazujících programech a pravidelně ověřovali zdroje financování na těchto platformách.

Všeobecné fondy:

➤ ASEF

➤ Creative Europe Funding Guide

➤ Culture Funding Watch

➤ Culture Moves Europe

➤ Interreg

➤ On the Move Funding Guide

➤ Visegrad Fund

Nadace:

➤ Alliance for Socially Engaged Artists

➤ Art Explora

➤ Calouste Gulbenkian Foundation

➤ European Cultural Foundation

➤ Zeit Stiftung Bucerius

Přečtěte si víc:

➤ Gallery Climate Coalition - Finance

➤ Elena Polivtseva - Fair Pay in the Arts

7

Měření dopadu a evaluace

Jak měřit dopad a hodnotit udržitelnost

V oblasti vyhodnocování udržitelnosti v rezidenčních programech je měření uhlíkových emisí často první věc, která člověka napadne. Přestože je to důležitý nástroj sledování ekologického dopadu, je zároveň náročné využívat ho smysluplně. Používání kalkulaček uhlíkových emisí bývá časově náročné, technicky složité a často stojí i peníze, což je činí méně dostupnými pro malé nebo nezávislé kulturní organizace. Ale co je nejdůležitější - samotné měření emisí nestačí. Výpočty jsou užitečné pouze tehdy, pokud máte také kapacity nebo podporu pro přijetí vhodných opatření a dokážete emise snižovat.

Měřit udržitelnost je proto potřeba pomocí metod, které zohledňují složitost kulturního sektoru a provázanost ekologické, sociální a finanční udržitelnosti. Ne vše, co je důležité, je možné kvantifikovat, a ne vždy musí mít data podobu čísel. To, co rezidenční programy potřebují víc, je průběžně pozorovat, reflektovat a reagovat, spíše než jen počítat.

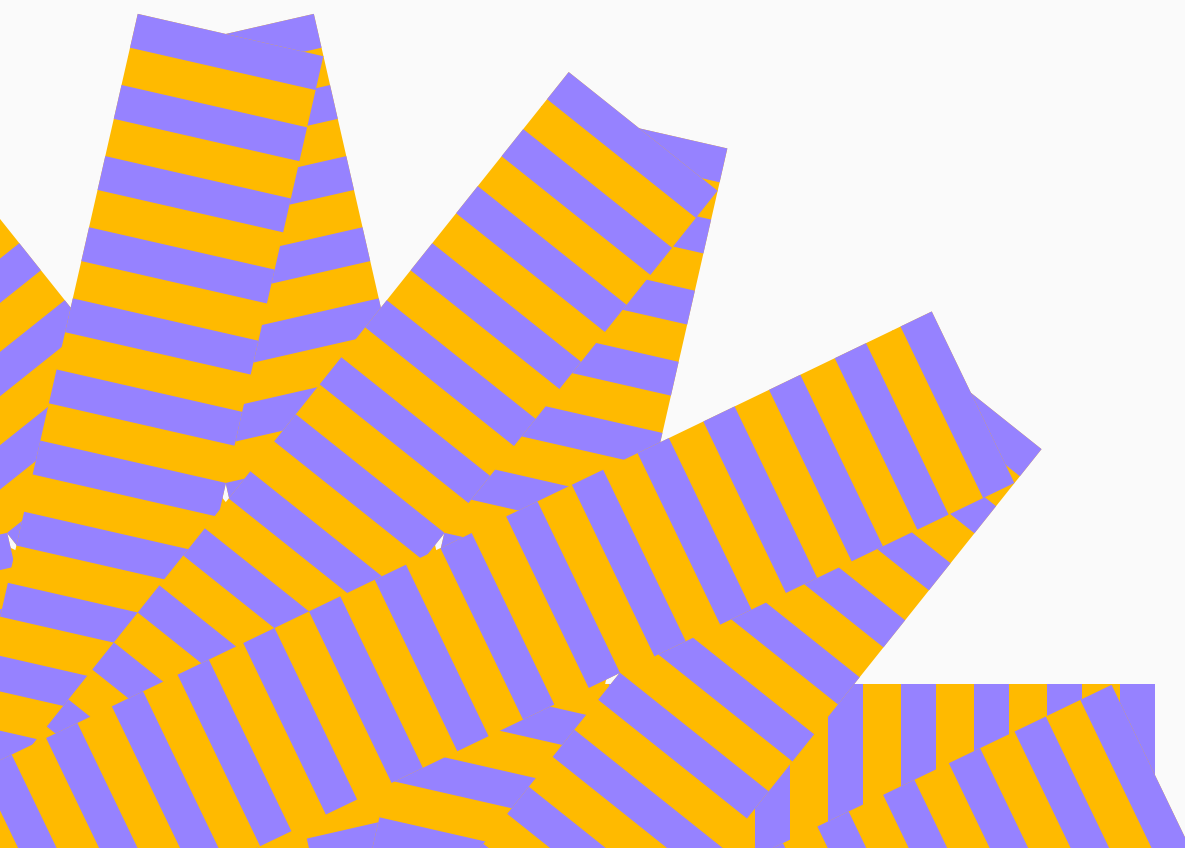
Ekologické ukazatele mohou samozřejmě zahrnovat spotřebu energie, opětovné využití materiálů nebo emise z dopravy, ale i tyto informace lze zaznamenávat jinak, než pouze formálním sběrem dat. Lze například sledovat, kdy byly použity second-hand materiály, nebo změny ve využívání dopravních prostředků v průběhu času. Podobně se dá sociální udržitelnost hodnotit kombinací zpětné vazby, pozorování a dialogu. Otázky jako „Koho jsme zapojili?“, „Kdo chyběl a proč?“ a „Jak se lidé cítili?“ mohou někdy poskytnout cennější vhled než koláčový graf.

Také finanční udržitelnost může být hodnocena pomocí otázek: Pokrýváme soustavně základní provozní náklady rezidence? Nejsme příliš závislí na projektovém financování? Je orga-

nizace neustále přetěžovaná, jen aby naplnila krátkodobé cíle, anebo pracuje v rámci svých možností a buduje dlouhodobá partnerství?

V praxi je nejlepší začít postupně. Vyberte si několik ukazatelů, které se zdají nejrelevantnější pro vaši situaci, ať už je to sledování počtu umělců využívajících nízkoemisní dopravu, dokumentování snah o opětovné využití materiálů nebo sbírání příběhů o úspěšném zapojení místní komunity. Dobré je také vytvořit prostor pro kvalitativní reflexi: krátké rozhovory, neformální zpětná vazba od umělců*kyň a týmové diskuse často mohou odhalit vzorce nebo jevy, které samotná data nemohou. Důležitější než počínat si bezchybně, je postupovat vpřed, zvyšovat povědomí a ochotu přizpůsobovat se tomu, co zjistíte.

Hodnocení udržitelnosti by v konečném důsledku nemělo být jen další papírování, ale způsob, jak rezidence rozvíjet, ať už v oblasti péče o lidi, místa nebo budoucí možnosti. Je to proces sladění toho, co děláme, s tím, čeho si ceníme.

Zápisník udržitelných kroků

Použijte tento plakát k vizualizaci a oslavě malých, každodenních kroků, které přispívají k udržitelnější rezidenci. Každý sloupec představuje jinou oblast environmentálně uvědomělého chování, některé zde navrhujeme, jiné si můžete doplnit sami. Pokaždé, když někdo některou z aktivit splní (ať už rezidenční tým, umělec*kyně nebo dodavatel), zaznamenejte to do příslušného sloupce pomocí špendlíku, nálepky nebo značky. Postupem času se tabulka stane vizuálním znázorněním vašeho úsilí o udržitelnost, což povzbuzuje k reflexi a k přátelské motivaci. Můžete si také vybrat konkrétní týden nebo měsíc, kdy se zaměříte na jednu oblast. Barevné kódování lze použít k rozlišení mezi zaměstnanci, umělci a návštěvníky. Vedle tabulky nechte prostor pro psaní poznámek, kam si můžete zapsat postřehy, podrobnosti nebo jednoduchá slova povzbuzení.

Navrhovaná témata:

cesta veřejnou dopravou, na kole nebo pěšky

vegetariánské nebo veganské jídlo

zvolena alternativa k jednorázovým plastům

sdílené zdroje jako technologie, nástroje

dnes se nic netisklo

nákup: místní nebo z druhé ruky

žádné přijaté ani nové obaly

Tento plakát si můžete vytisknout a použít ho pro svůj projekt

↓ Stáhněte si balíček plakátů

Příběh: Ragnar Siil, generální ředitel Creativity Lab, Estonsko

Představa, že kulturní iniciativy nemohou významně přispět k udržitelnosti nebo že jejich dopad je příliš abstraktní na to, aby se dal měřit, je mylná. Umění sice přímo nesnižuje emise, ale ovlivňuje způsob, jakým lidé přemýšlejí, jednají a zapojují se do udržitelnosti, a to už měřit lze.

Dobré je začít od toho, co lze měřit fyzicky: spotřeba zdrojů (voda, elektřina), volba dopravy, získávání materiálů a produkce odpadu. Tyto provozní ukazatele mohou vést při dlouhodobém sledování k informovanějším a ekologičtějším volbám.

Cílem kvalitativního měření je naopak pochopit hloubku a význam změny, nikoli pouze počet účastníků nebo uspořádaných workshopů. Metody jako rozhovory, focus groups, terénní deníky a reflexe zainteresovaných stran vám umožňují shromáždit rozmanité poznatky. Participativní přístupy umožňují komunitám a účastníkům vyjádřit, co je pro ně nejdůležitější.

Přečtěte si víc:

↗ Ecograder - Measure the environmental impact of your website

↗ EUNIC – Understanding Key Performance Indicators for Cultural Relations Institutes in the Context of Sustainability

↗ Gallery Climate Coalition - Measuring carbon emissions

↗ Julie's Bicycle – Creative Climate Tools

↗ SHIFT Culture - Carbon Calculators Comparison Fact Sheet

↗ Sustainability Tools in Cultural Heritage - Carbon emissions calculator

8

Komunikace a vyprávění

Komunikace o udržitelnosti

Rezidenční programy mohou využít komunikaci na téma udržitelnosti k posílení vlastní identity a zviditelnění své činnosti, a zároveň tím inspirovat k větší environmentální aktivitě ostatní. Důležité je prolnout aktivity organizace v oblasti udržitelnosti do všech úrovní komunikace a nechávat je jen jako občasnou poznámku pod čarou. Udržitelnost by měla prostupovat všemi fázemi a formáty komunikace: od otevřených výzev, které zdůrazňují environmentální hodnoty, přes obsah na sociálních sítích představující umělce*kyňe pracující s lokálními nebo nalezenými materiály, až po závěrečné zprávy, které popisují dlouhodobý dopad rezidencí na místní komunitu.

V projektu CYCLE UP! nám záleželo na tom kvalitně zdokumentovat a sdílet zkušenosti umělců*kyň, kteří cestovali na kole nebo vlakem - především proto, abychom ukázali, že je to možné, a inspirovali tak ostatní. Zároveň je ale stejně důležité otevřeně přiznat, jaké výzvy s sebou takové cestování přináší: cesta vlakem nebyla nejlepší volbou pro jednoho z našich rezidentů, který cestoval s vybavením. Jiná rezidentka měla zase kvůli nepříznivému počasí problémy během své cesty na kole.

Zavádějící tvrzení o rozsahu udržitelných snah organizace jsou jednou z hlavních charakteristik greenwashingu. Abyste se mu vyhnuli, musí být komunikace o environmentálních opatřeních co nejjasnější a nejkonkrétnější. Místo vágních termínů jako „ekologický festival“ uveďte konkrétní nebo měřitelné kroky, které jste podnikli, například: „Zcela jsme zrušili jednorázové plasty tím, že jsme nahradili 50 000 jednorázových kelímků opakovaně použitelnými alternativami a instalovali jsme bezplatné fontánky s pitnou vodou, čímž jsme zabránili použití 25 000 plastových lahví.“ Ujistěte se, že o aspektech udržitelnosti ve své práci komunikujete pravidelně a průběžně, a snažte se vyhnout módním frázím - buďte autentičtí.

Foto: Nima Sarabi

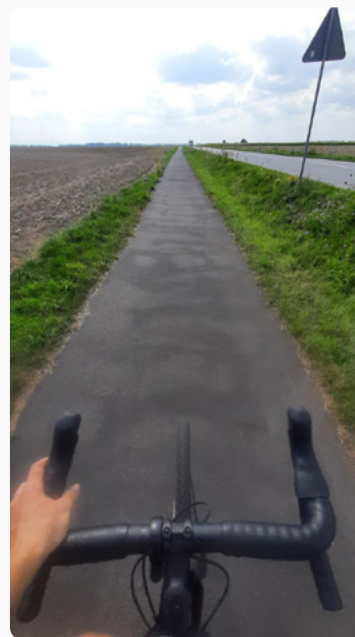

Foto: vlevo: Silvan Hagenbrock, vpravo: Irène Melix

Udržitelná komunikace

|||||

Jedním z často přehlížených aspektů komunikace je její digitální stopa. E-maily, cloudová úložiště, obrázky ve vysokém rozlišení, streamování a webové stránky, to vše přispívá k rostoucím emisím uhlíku. I když se tyto emise mohou zdát okrajové, rozsah digitální aktivity napříč kulturním sektorem je významný. Zvažte postupy jako odesílání menšího počtu dobře zacílených e-mailů, komprimování mediálních souborů nebo archivování namísto duplikování velkých souborů online. Volba nízkoenergetického webdesignu nebo zelených hostingových služeb může také snížit ekologický dopad.

Kromě environmentální stopy je s neustálou digitální komunikací spojená také mentální a emocionální zátěž. Mnoho organizátorů rezidencí a umělců*kyň se potýká s přeplněnými e-mailovými schránkami, s tlakem být neustále online a s očekáváním být dostatečně viditelný*á na vícero platformách. Tento tlak na komunikaci, propagaci a online aktivitu může vést k vyhoření a plytkým sdělením, a spolu s tím přispívá k neustálému tlaku udržet se na vrcholu feedu. V současné době informačního zahlcení zahrnuje udržitelnější komunikace také schopnost nastavit si hranice, omezit frekvenci komunikace, vyhnout se zbytečným komunikačním kanálům a přijmout pomalejší, vědomější formy oslovování publika. I když volba kvality nad kvantitou nemusí přinést nejvyšší počet sledujících, pečlivý výběr vašeho obsahu přitáhne to správné publikum.

Přečtěte si víc:

➤ EUNIC - Communication Toolkit

➤ Institute of Sustainability Studies - The role of communication in driving sustainable development

7 Julie's Bicycle - Practical Guide to Communicating Sustainability

↗ Social Media Carbon Footprint Calculator

➤ Sustainable Web Design

Další zdroje

- ↗ British Council - Mapping trends and best practice in climate action and sustainability in the arts
- ↗ Creative Europe - Greening the Creative Europe Programme Report
- ↗ Creative Europe - Quality Assessment of Green Aspects in Creative Europe Projects
- ↗ Culture Moves Europe - Sustainability Tips
- ↗ Gallery Climate Coalition - Climate Justice
- ↗ Goethe Institut - Inspirador 1.2 for Cultural Management
- ↗ Green Art Lab Alliance - Creative Responses to Sustainability
- ↗ Greenpeace - Environmental Justice Glossary
- ↗ Green Touring Network - Green Touring Guide
- ↗ Julie's Bicycle - Creative Climate Justice Guide
- ↗ Julie's Bicycle - Resources signpost
- ↗ NAARCA - Resources signpost
- ↗ NAARCA - Sustainability Toolkit for Artists' Residencies
- ↗ Renew Culture - The Theatre Green Book
- ↗ Reset! - Ecological Endeavours
- ↗ SHIFT Culture - Environmental Sustainability: Eco Guidelines for Networks

Poděkování

Děkujeme našim projektovým partnerům CYCLE UP! za podporu a příspěvní do této publikace, stejně jako za součinnost při realizaci našeho rezidenčního programu. Získali jsme mnoho poznatků a zkušeností, které nám sloužily jako inspirace.

Děkujeme organizaci BoMiasto v Katovicích, punkt v Bratislavě, městu Tartu a nadaci Tartu 2024.

Velké poděkování patří také našim rezidenčním prostorům a partnerům: Ajuokse, Broumov 2028+, České Budějovice 2028, Katowice Miasto Ogrodów, MeetFactory, Phoenix Gallery, Studio Hronov a ZK/U (Zentrum für Kunst und Urbanistik).

Děkujeme kurátorské radě CYCLE UP!, která řídí umělecké směřování projektu a přispěla jak k vytvoření našeho rezidenčního programu, tak této příručky. Zvláštní poděkování patří Evelyn Grzinich, Piotru Sikorovi, Leně Fliessbach, Johnu Hillovi a Martinu Radošovi.